

Strasbourg, 5 July 2012

Public
ACFC/44DOC(2012)001 rev
/Latvian version/

**ADVISORY COMMITTEE ON THE FRAMEWORK CONVENTION
FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

THEMATIC COMMENTARY No. 3

**THE LANGUAGE RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO NATIONAL
MINORITIES UNDER THE FRAMEWORK CONVENTION**

Adopted on 24 May 2012

Strasbūra, 2012. gada 5. jūlijs

Publisks
ACFC/44DOC(2012)001 rev

**VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS PAR NACIONĀLO MINORITĀŠU
AIZSARDZĪBU KONSULTATĪVĀ KOMITEJA**

3. TEMATISKAIS KOMENTĀRS

**TO PERSONU TIESĪBAS UZ VALODU, KURAS PIEDER PIE NACIONĀLAJĀM
MINORITĀTĒM ATBILSTOŠI VISPĀRĒJAI KONVENCIJAI**

Pieņemts 2012. gada 24. maijā.

SATURS

I DAĻA	IEVADS	4
II DAĻA	VALODAS TIESĪBAS UN IDENTITĀTES	7
1.	Valoda un personiskā identitāte	7
1.1.	Iekļaujoša pieeja	7
1.2.	Izvēles brīvība, piederība pie vairākām grupām un situatīva saistīšana pie kādas grupas	7
1.3.	Datu apkopošana	8
2.	Minoritātes identitātes būtisko elementu, tostarp valodas, veicināšana	9
III DAĻA	VALODAS TIESĪBAS UN LĪDZTIESĪBA	11
1.	Vienlīdzība un aizsardzība likuma priekšā, efektīva līdztiesība visās dzīves jomās ..	11
2.	Iecietība, starpkultūru dialogs un diskriminācijas novēršana	12
2.1.	Kultūras un lingvistiskās daudzveidības atspoguļošana	12
2.2.	Vairākuma valodas un minoritātes valodas lietotāju savstarpējās attiecības	13
IV DAĻA:	VALODAS TIESĪBAS UN PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI	15
1.	Publiskā sektora plašsaziņas līdzekļi	15
2.	Privātā sektora plašsaziņas līdzekļi	16
3.	Drukātie plašsaziņas līdzekļi	16
4.	Tehnoloģiskais progress plašsaziņas līdzekļos un ietekme uz minoritātēm	17
5.	Filmu/mūzikas industrija un minoritātes valodas	17
V DAĻA:	MINORITĀŠU VALODU LIETOŠANA SABIEDRĪBĀ UN PRIVĀTI	18
1.	Minoritātes valodas lietošana sabiedrībā, valsts pārvaldē un tiesu sistēmā	18
1.1.	Likumi par oficiālo valodu jeb "valsts valodu"	18
1.2.	Minoritātes valodas izmantošana saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm teritorijās, kurās nacionālās minoritātes dzīvo tradicionāli vai lielā skaitā	19
1.3.	Tiesības būt informētam kriminālprocesā	20
1.4.	Minoritāšu valodu alfabēts	20
2.	Minoritātes valodas izpausmes: personvārdi, vietvārdi un topogrāfiski apzīmējumi ..	20
2.1.	Personvārdi un patronīmi	20
2.2.	Personiska rakstura informācija, kas redzama plašai sabiedrībai	21
2.3.	Sabiedriskās vietās lietojamās izkārtnes	21
VI DAĻA:	VALODAS TIESĪBAS UN IZGLĪTĪBA	23
1.	Izglītības pieejamība	23
2.	Atbilstošas iespējas pasniegt un apgūt minoritāšu valodas vai iegūt izglītību minoritāšu valodās	23
2.1.	Atvērta un iekļaujoša pieeja minoritāšu valodām izglītībā	23
2.2.	Pasākumi ar nolūku sekmēt izglītības tiesību pilnīgu īstenošanu	25
2.3.	Kompromiss vairākuma un minoritātes valodas starpā izglītībā	26
2.4.	Lingvistiskās daudzveidības un starpkultūru izglītības veicināšana	27
VII DAĻA	VALODAS TIESĪBAS UN LĪDZDALĪBA	28
1.	Valodas tiesības un efektīva līdzdalība kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē ..	28
2.	Valodas tiesības un efektīva līdzdalība sabiedriskajā dzīvē	29
VIII DAĻA	SECINĀJUMI	31

IDAĻA IEVADS

1. Ņemot vērā to, ka tiesībām uz valodu ir galvenā nozīme, lai efektīvi aizsargātu visas to personu tiesības, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, kā arī apzinoties valodas nozīmi individuālās un kolektīvās identitātes paušanā, Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvā komiteja veltījusi tās Trešo tematisko komentāru pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesībām uz valodu.

2. Vispārējā konvencija pieprasa valstīm veicināt pilnīgu un efektīvu līdztiesību personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, visās ekonomiskās, sociālās, politiskās un kultūras dzīves jomās. Tas attiecas uz tiesībām uz vienlīdzīgu aizsardzību likuma priekšā, kā arī tiesībām būt pasargātam pret jebkāda veida diskrimināciju etniskās izcelsmes vai citu iemeslu dēļ, tostarp valodas dēļ. Pilnīga un efektīva vienlīdzība ietver arī nepieciešamību varas iestādēm veikt īpašus pasākumus, lai novērstu pagātnes vai struktūras nevienlīdzību, un lai nodrošinātu to, ka visām personām, tostarp pie nacionālajām minoritātēm piederošajām, ir vienlīdzīgas iespējas. Turklāt Vispārējā konvencija ietver pienākumu Līgumslēdzējām pusēm “veicināt tādu apstākļu radīšanu personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, kuri saglabātu un attīstītu to kultūru, sargātu to identitātes būtiskos elementus, tas ir, to reliģiju, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu”.¹

3. Lai gan Vispārējā konvencija aizsargā to personu tiesības, kuras pieder nacionālajām minoritātēm, atsevišķu tiesību baudīšanai piemīt kolektīva dimensija.² Patiesībā, dažas tiesības, tostarp tiesības uz minoritātes valodas izmantošanu sabiedrībā, var efektīvi izmantot tikai kopā ar citiem cilvēkiem. Lai gan visas minoritāšu tiesības ir savstarpēji saistītas, jo īpaši tas attiecas uz valodas tiesībām. Ņemot vērā to, ka valoda ir izpausmes un saziņas galvenā forma, valodas tiesību aizsardzība jāgarantē saistībā ar citām tiesībām, tostarp, *inter alia* tiesībām uz izglītību, plašsaziņas līdzekļu pieejamību, kā arī tiesībām uz līdzdalību kultūras, sociālajā, ekonomiskajā dzīvē, kā arī sabiedrības pārvaldē.

4. Komentāri, pirmām kārtām, attiecas uz dzimtās valodas lietošanas tiesību būtisko nozīmi personas identitātes vai identitāšu saglabāšanā (Vispārējās konvencijas II daļas 3. un 5. pants). III daļa pēta tiesības uz valodu saistībā ar galvenajiem principiem - nediskrimināciju un pilnīgu un efektīvu līdztiesību (Vispārējās konvencijas 4. un 6. pants). Komentāru IV līdz VII daļai veltītas valodas tiesību jautājumu kopām attiecībā uz plašsaziņas līdzekļiem, valodas lietošanu sabiedrībā un privāti, izglītību un efektīvu līdzdalību (Vispārējās konvencijas 9. – 17. pants).

5. Pēc Konsultatīvās komitejas līdz šim pieņemto viedokļu ciešas salīdzinošas un analītiskas izpētes šis Komentārs iepazīstina ar nozīmīgākajiem iegūtajiem datiem par valodas lietošanas tiesībām, kā tas detalizētāk izklāstīts valstīm atsevišķi pieņemtajos pirmā, otrā un trešā cikla viedokļos.³ Tādējādi tie balstās uz Vispārējās konvencijas īstenošanas Līgumslēdzējās valstīs ciešu uzraudzību kopš 1998. gada un turpina attīstīt divus iepriekšējos Konsultatīvās komitejas pieņemtus tematiskos komentārus: Pirmo tematisko komentāru par izglītību Vispārējās konvencijas ietvaros (2006. gada 2. martā)⁴ un Otro tematisko komentāru

¹ Skatīt Vispārējās konvencijas 5. panta 1. punktu.

² Skatīt arī Vispārējās konvencijas 3. panta 2. punktu: “Jebkura persona katrā atsevišķi vai kopā ar citām personām, kura pieder pie nacionālajām minoritātēm, var izmantot tiesības vai baudīt brīvības, kas izriet no šīs Vispārējās konvencijas principiem”. Saskaņā ar 1995. gada februāra Paskaidrojošā ziņojuma H(1995)010 37. punktu šī kopīgā tiesību un brīvību izmantošana atšķiras no kolektīvo tiesību jēdziena.

³ Komentāri vairākkārt atsaucas uz pirmā, otrā vai trešā cikla valstīm atsevišķi pieņemtajiem viedokļiem, kuros iegūti konkrētie dati. Šis atsaucas ir tikai paskaidrojošas. Atspoguļoti pēc iespējas plašāka spektra dati, kas iegūti dažādās Līgumslēdzējās valstīs. Taču jautājumi par tiesībām uz valodas lietošanu neattiecas uz visām šīm valstīm, pieminētas tikai 34 no 39 Līgumslēdzējām valstīm.

⁴ Skatīt VKKK Pirmo komentāru par Izglītību Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ietvaros, ACFC/25DOC(2006)002, pieņemts 2006. gada 2. martā, www.coe.int/minorities.

par personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, efektīvu līdzdalību kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē, kā arī sabiedrības pārvaldē (2008. gada 27. februārī).⁵ Vērtīga informācija iegūta arī no nacionālo minoritāšu un pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem,⁶ mācību spēkiem un citiem informācijas sniedzējiem, tostarp plašāku konsultāciju ietvaros dokumenta izstrādes beigu posmā.

6. Komentārā lietotā terminoloģija atbilst elastīgajai pieejai, kuru Konsultatīvā komiteja izmantojusi savos darbos līdz šim. Tādējādi “minoritātes valoda” šajā Komentārā nozīmē ikvienu no dažādajiem terminiem, kurus lietojušas dalībvalstis, piemēram, “nacionālās minoritātes valoda”, “valoda, kuru lieto nacionālā minoritāte”, “to personu valoda, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm”, “dzimtā valoda” vai “mātes valoda”.⁷ Tas nenozīmē, ka varas iestādes oficiāli atzinušas to par “minoritātes valodu”.

7. Pieaugoša mobilitāte un pārceļošana ir aktuāls sociālais fenomens, kas ir dažādojis saziņas līdzekļus. Tā rezultātā mainās arī sociolingvistiskā pieeja priekšstatam par valodu, kas ilgstoši tika uzskatīta par cieši saistītu ar tādiem statistiskiem jēdzieniem, kā teritorija un piederība pie grupas. Vispārējās konvencijas pamatā ir individuālo tiesību pieeja. Tādējādi tās centrā nav ne pati valoda, ne valodas kopiena, bet gan runātāji. Viņu saziņas repertuārs, kas var ietvert virkni lingvistisku resursu (valodas standarta un nestandarta formas, dialektus, utt.), bieži vien mainās dzīves gaitā savstarpējas iedarbības un mobilitātes iespaidā.

8. Kamēr valstis turpina ieņemt būtisku lomu, nosakot valodas lietošanas tiesisko ietvaru, citas iestādes izmanto šo situāciju, piemēram, vietējās, reģionālās vai starptautiskās institūcijas, kurās valodas funkcionalitāti un prestižu ietekmē atšķirīgi spēlētāji. Nevienlīdzīgas spēka attiecības dažādo runātāju grupu starpā var radīt sociālās hierarhijas, kuras, savukārt, var tikt atspoguļotas valodas praksē un politiskajā diskursā par valodas jautājumiem. Tas ietekmē to, kā noteiktu valodu lietotājus uztver citi un, zināmā mērā, kā sevi uztver paši šīs valodas lietotāji. Valodas politikai, kuras mērķis ir novērtēt lingvistiskos resursus individuālajā un sociālajā līmenī, ir jāveltī uzmanība arī hierarhijas jautājumiem attiecībā uz valodu un sabiedrību, kā arī nevienlīdzīgas pieejas problēmai, kas traucē pilnīgu līdzdalību sabiedrībā.

9. Nacionālo minoritāšu un tām piederošo personu tiesību un brīvību aizsardzība, pamatojoties uz Vispārējo konvenciju, ir neatņemama starptautiskās cilvēktiesību aizsardzības daļa.⁸ Tādēļ ikvienas pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas tiesības brīvi un netraucēti lietot savas minoritātes valodu gan privātā saskarsmē un sabiedrībā, gan mutveidā un rakstveidā saskaņā ar Vispārējās konvencijas 10.1 pantu tāpat veido daļu no starptautiskajām cilvēktiesību normām.

10. Papildu Vispārējai konvencijai, uz personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, lingvistisko tiesību aizsardzību ir attiecināmi arī citi starptautiski dokumenti, kurus Konsultatīvā komiteja ņēmusi vērā šī Komentāra sagatavošanas gaitā. To skaitā ir gan juridiski saistošas normas, gan rekomendācijas un vadlīnijas. Juridiski saistošas normas ietver Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas normas un ar to saistīto Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieņemto tiesu praksi, ka arī Pārstrādāto Eiropas Sociālo hartu. Turklāt, Konsultatīvā komiteja rūpīgi apsvērusi Oslo rekomendācijas par mazākumtautību lingvistiskajām tiesībām, kuras publicējis EDSO Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos, kā arī citu Augstā komisāra rekomendāciju, piemēram, Hāgas rekomendācijas par

⁵ Skatīt VKKK Otro komentāru par personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, efektīvu līdzdalību kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē, kā arī sabiedrības pārvaldē, ACFC/31DOC(2008)001, 2008. gada 5. maijs, www.coe.int/minorities.

⁶ Terminam “minoritātes pārstāvis” šajā tekstā nav juridiskas nozīmes, tas vairāk attiecas uz advokātiem vai izvirzītiem priekšstāvjiem, kuri vēlējušies dalīties ar savu viedokli.

⁷ Ne vienmēr termins “mātes valoda” ietver etnisku asociāciju. Tas atspoguļo valodu, kuru brīvi izvēlās lietot mājās neatkarīgi no tā, vai tā ir minoritātes vai oficiālā valoda.

⁸ Skatīt Vispārējās konvencijas 1. pantu.

mazākumtautību tiesībām uz izglītību, lingvistisko dimensiju. Tāpat dažādi Apvienoto Nāciju Organizācijas dokumenti veicinājuši normatīvu izstrādi lingvistisko tiesību jomā, sevišķi Deklarācija par personu tiesībām, kuras pieder pie nacionālām vai etniskām, reliģiskām un lingvistiskām mazākumgrupām, kā arī Deklarācijas ietvaros izveidotās darba grupas minoritāšu jautājumos komentārs, Deklarācija par pamatiedzīvotāju tiesībām, kā arī atsevišķas ANO Mazākumtautību foruma rekomendācijas, jo īpaši attiecībā uz izglītību un līdzdalību. Vispārīgākā līmenī ņemta vērā arī Konvencija par visu veidu rasistiskas diskriminācijas izskaušanu, Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, kā arī Konvencija par bērna tiesībām. Konsultatīvā komiteja ņēmusi vērā arī Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību (ECRI) praksi, kā arī – kur tas bijis būtiski vai piemēroti - ES *acquis* par valodas tiesībām.

11. Valodas jomā īpaša nozīme ir Eiropas Reģionālo un mazākumtautību valodu hartai. Lai gan tās galvenais uzsvars tiek likts uz valstu pienākumu aizsargāt un veicināt reģionālās vai mazākumtautību valodas kā kultūras mantojuma daļu, nevis uz lingvistisko tiesību piešķiršanu šo valodu lietotājiem, Harta ir unikāls starptautisks dokuments ar būtisku nozīmi šajā jomā un papildina Vispārējās konvencijas normas. Būtiskas līdzības starp Vispārējo konvenciju un Hartu jo sevišķi var atrast Hartas III daļas detalizētajos noteikumos. Tomēr III daļa attiecas tikai uz tām minoritāšu valodām, kuras līgumslēdzēja valstis ir oficiāli atzinušas par tādām Hartas ratifikācijas brīdī. Piedevām, līgumslēdzējām valstīm ir iespēja izmantot savus apsvērumus, nosakot to, kurus no III daļas saistošajiem pienākumiem, kas parasti ir plašāki par Vispārējā konvencijā ietvertajām valodas tiesībām, tās pildīs attiecībā uz katru no šīm valodām. Lai gan šo abu dokumentu piemērošanas veids un apmērs tādējādi var atšķirties, individuālo tiesību pieeja, kas raksturīga Vispārējai konvencijai, un Hartā ietvertā plašākā pieeja kultūras aizsardzībai un veicināšanai stiprina kopējo juridisko ietvaru, kas attiecas uz to personu valodas tiesību aizsardzību, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm.

12. Šis komentārs ir veidots ar nolūku kalpot par vispusīgu darba instrumentu Vispārējās konvencijas Līgumslēdzējām valstīm, kā arī personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, pilsoniskās sabiedrības vai akadēmiskajiem mācību spēkiem. Atspoguļojot valodas dažādās lomas kā būtisku un identificējošu nacionālo minoritāšu atribūtu no vienas puses un kā svarīgu līdzekli, ar kura palīdzību veicināt pilnīgu un efektīvu līdztiesību un integrāciju multikulturālā un lingvistiski daudzveidīgā sabiedrībā, no otras puses, šī komentāra mērķis ir uzrādīt galvenās grūtības, ar kurām nākas saskarties pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām saistībā ar šo personu tiesībām uz valodu šodien. Šādā veidā tas ir uztverams kā dzīvs dokuments, kura interpretācija veidosies līdztekus Vispārējās konvencijas uzraudzības procesa attīstībai.

II DAĻA VALODAS TIESĪBAS UN IDENTITĀTES

13. Valoda ir būtiska individuālās un kolektīvās identitātes sastāvdaļa. Daudzām pie nacionālajām minoritātēm piederošām personām valoda ir viens no galvenajiem viņu identitātes un identifikācijas faktoriem. Tomēr valoda, tāpat kā identitāte, nav statiska, bet gan veidojas visas dzīves laikā. Pilnīga un efektīva garantija izmantot tiesības lietot personas (nacionālās minoritātes) valodu(as) nozīmē to, ka valsts pārvaldes iestādes atļauj brīvu personas identifikāciju ar valodas palīdzību un atturas no personiskās identitātes ierobežošanas stingri noteiktās valodas kategorijās. Katras personas, kura pieder pie nacionālās minoritātes, tiesības brīvi izvēlēties, vai to uzskata vai neuzskata par nacionālo minoritāti, ir jārespektē saskaņā ar Vispārējās konvencijas 3.1. punktu. Šajā nodaļā apskatīta valodas tiesību dimensija, kas ir saistīta ar personisko/individuālo piederību un ar to saistītajām tiesībām.

1. VALODA UN PERSONISKĀ IDENTITĀTE

1.1. Iekļaujoša pieeja

14. Vispārējās konvencijas Līgumslēdzējām valstīm ir tiesības izmantot savus apsvērumus, nosakot savu saistību apjomu. Tomēr nacionālās vai lingvistiskās minoritātes statusa piešķiršana nedrīkst izraisīt patvaļīgas vai nepamatotas diferenciacijas attieksmi pret šādām grupām.⁹

15. Vairākās Līgumslēdzējās valstīs ir saņemti pieteikumi no grupām, kuras vēlas, lai tās atzītu par nacionālajām minoritātēm, lai tās varētu gūt labumu no Vispārējās konvencijas aizsardzības. Konsultatīvā komiteja aicina attiecīgās valsts pārvaldes iestādes rīkoties saskaņā ar atvērtu un iekļaujošu pieeju un apsvērt iespēju paplašināt Vispārējo konvenciju, lai iekļautu grupas, kuras tajā nav atrunātas.¹⁰ To personu loks, kurām Konvencija tiek piemērota, būtu jāpaplašina arī uz nepilsoņiem, jo īpaši gadījumos, ja izslēgšana pamatota ar pilsonību, kas var radīt patvaļīgu un nepamatotu diferenciaciju, piemēram, ja tā attiecas uz bezvalstniekiem, kuri pieder pie nacionālās minoritātes, kuras patstāvīgā dzīvesvieta ir attiecīgā teritorija.¹¹ Tas saskan ar plašākiem centieniem Eiropas līmenī izstrādāt niansētāku pieeju pilsonības kritēriju piemērošanai nacionālo minoritāšu aizsardzības jomā.¹²

1.2. Izvēles brīvība, piederība pie vairākām grupām un situatīva saistīšana pie kādas grupas

16. Vispārējās konvencijas 3.1. pants nosaka: "Katra persona, kas pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga brīvi izvēlēties, vai to uzskata vai neuzskata par nacionālo minoritāti, un šī izvēle vai ar to saistīto tiesību izmantošana nedrīkst radīt nekādus zaudējumus". Tādējādi personas paš-identifikācijas principa ievērošana ir sevišķi svarīga Vispārējās konvencijas interpretācijā un īstenošanā.¹³ Lai gan valodu parasti uztver kā būtisku norādi uz personas identitāti, valodas zināšanas vai to trūkums, kā arī tikai valodas lietošana nav automātiski saistāma ar personas piederību kādai noteiktai grupai.¹⁴ Un pretēji, lingvistisko un kultūras

⁹ Skatīt, par piemēru, Otro viedokli par Poliju; Pirmo viedokli par Albāniju.

¹⁰ Pirmais viedoklis par Bosniju un Hercegovinu; Otrais viedoklis par Horvātiju.

¹¹ Skatīt, par piemēru, Otro viedokli par Krievijas Federāciju; Trešo viedokli par Horvātiju.

¹² Skatīt arī Venēcijas Komisijas ziņojumu par nepilsoņu un minoritāšu tiesībām, CDL-AD(2007)001, 2007. gada 18. janvāris, pieņemts Venēcijas Komisijas 69. plenārsēdē, kas noritēja 15. – 16. decembrī, 2006.

¹³ Skatīt arī VKKK Pirmo tematisko komentāru par izglītību.

¹⁴ Lai gan personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, bieži vien var saistīt sevi ar kādu noteiktu minoritāti, balstoties uz valodas kritēriju, šis Komentārs neiztirzā pie lingvistiskas minoritātes piederošas personas tiesības, bet drīzāk pie nacionālās minoritātes piederošas personas lingvistiskās tiesības.

tiesību nodrošināšana nevar būt atkarīga ne no personas dzimtās valodas zināšanu līmeņa, ne arī kādu citu valodu prasmēm.¹⁵

17. Piederība minoritātes grupai ir personiskās izvēles jautājums, kuram, savukārt, jābūt saistītam ar kādu objektīvu kritēriju attiecībā uz personas identitāti.¹⁶ Šī izvēle saistīt sevi ar kādu no grupām nedrīkst radīt nekādus zaudējumus. Izvēles brīvībai ir jāveltī pienācīga uzmanība, jo īpaši gadījumos, ja piederības minoritātes grupai pasludināšana nav anonīma, kad tā ir nemainīga ilgāku laiku un kad atteikšanās pasludināt savu, piem., lingvistisko piederību kādai no iepriekš atzītām valodas kategorijām ir saistīta ar noteiktu politisko vai pilsonisko tiesību zaudēšanu.¹⁷ Kādas personas saistīšana ar noteiktu grupu, pamatojoties uz vizuālām vai lingvistiskām pazīmēm, vai pieņēmumiem bez šīs personas piekrišanas, nav savienojama ar Vispārējās konvencijas normām.¹⁸

18. Turklāt, persona var vēlēties sevi identificēt ar vairākām grupām. Šis piederības pie vairākām grupām fenomens kļuvis diezgan plaši izplatīts, ņemot vērā, piemēram, jauktās laulības vai valstu tiesību pēctecības gadījumus. Persona tāpat var sevi identificēt arī savādākā veidā dažādu iemeslu dēļ, atkarībā no šādas identifikācijas nozīmes konkrētajā situācijā. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka paš-identifikācijas princips, pamatojoties uz Vispārējās konvencijas 3. panta nosacījumiem, tāpat garantē arī piederības pie vairākām grupām iespēju. Tas nozīmē to, ka principā persona var pasludināt savas lingvistiskās tiesības attiecība uz vairākām minoritātes valodām, ja vien tiek izpildīti attiecīgie Vispārējās konvencijas pantos noteiktie apstākļi, tādi kā pieprasījums un/vai tradicionālā dzīvesvieta.¹⁹

1.3. Datu apkopošana

19. Konsultatīvā komiteja akcentē uzticamu datu apkopošanas nozīmi, lai efektīvi izstrādātu, ieviestu un izvērtētu politikas dokumentus, kas atzīst un veicina to personu lingvistiskās vajadzības un tiesības, kuras pieder pie dažādām grupām. Šādu datu apkopošanai, uzglabāšanai un izmantošanai pilnībā jāatbilst esošajiem personas datu aizsardzības standartiem.²⁰ Ir svarīgi atzīmēt, ka valstis tiek aicinātas apkopot datus no dažādiem avotiem, papildus iedzīvotāju skaitīšanai, tādiem kā oficiāli un neoficiāli mājsaimniecību vai skolu pārskati, kā arī neatkarīgie pētījumi. Interpretējot apkopotos datus, valsts pārvaldes iestādēm jāapzinās, ka pagātnē piedzīvotais un bailes no diskriminācijas var mudināt personu slēpt savu lingvistisko piederību un identitāti.²¹ Tādēļ kvantitatīvos datus nevar uzskatīt par vienīgo līdzekli, kā iegūt uzticamu informāciju, lai veidotu valodas politiku. Tie ir jāpapildina ar kvalitatīviem socioloģiskiem, etnogrāfiskiem un citiem zinātniskiem pētījumiem, jo īpaši tad, ja tendences atklāj kādas noteiktas valodas lietotāju skaita samazinājumu vai arī gadījumos, ja statistikas dati atšķiras no minoritāšu pārstāvju aprēķiniem.

20. Valoda kā etniskās piederības rādītājs tika ieviesta iedzīvotāju skaitīšanas laikā 19. gadsimtā. Vadoties pēc pieņēmuma, ka ikvienai personai ir dominējošā valoda, visas personas, kuras norādīja vairāk par vienu valodu, tāpat tika uzskatītas par monolingvālām skaitīšanas kārtības labad. Tomēr, lai valodas politika spētu reaģēt uz pašreizējiem izaicinājumiem, ir jāņem vērā mūsdienu sabiedrības individuālā daudzvalodība, kā arī sociālā un lingvistiskā daudzveidība. Minoritātes valodas lietotāji bieži var lietot oficiālo valodu(as)

¹⁵ Otrais viedoklis par Zviedriju; Otrais viedoklis par Ukrainu.

¹⁶ Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību un Paskaidrojošais ziņojums, H(1995)010, 1995. gada februāris, 35. punkts.

¹⁷ Pirmais viedoklis par Itāliju; Trešais viedoklis par Kipru.

¹⁸ Pirmais viedoklis par Vāciju; Pirmais viedoklis par Slovākiju.

¹⁹ Otrais viedoklis par Armēniju.

²⁰ Skatīt, piemēram, Konvenciju par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisku apstrādi (ETS Nr. 108) un Ministru komitejas rekomendāciju Rec(97)18 par statistikas nolūkos apkopotās un apstrādātās personīgās informācijas aizsardzību.

²¹ Otrais viedoklis par Horvātiju.

un viņiem nereti ir labākas lasīt un rakstīt prasmes šajā valodā. Tomēr, tam nevajadzētu liegt viņiem identificēt sevi arī kā minoritātes valodas dzimtajiem lietotājiem. Lai nesamazinātu minoritātes valodas lietotāju skaitu pēc vienas valodas kategorijas, tostarp statistikas nolūkos, aptauju anketām ir jānodrošina respondentiem iespēja norādīt vairāk par vienu valodu. Izvēles jautājumi un vairāku atbilžu variantu iespējas, kurās nav obligāti jānorāda piederība kādai noteiktai kategorijai, ir nepieciešami, lai nodrošinātu to, ka rezultāti atspoguļo personas izvēli.²²

21. Konsultatīvā komiteja aicina valsts pārvaldes iestādes apkopot datus stingri saskaņā ar paš-identifikācijas principu un Eiropas Statistiķu konferences rekomendācijām.²³ Tāpat Konsultatīvā komiteja rosina valsts pārvaldes iestādes veikt sevišķus pasākumus, lai iekļautu iedzīvotāju skaitīšanā personas, kuras pieder nacionālajām minoritātēm un kuras runā attiecīgajā minoritātes valodā. Turklāt, anketas un citi datu apkopošanas līdzekļi ir jātulko minoritātes valodā, kā arī darbu sagatavošanas fāzē jākonsultējas ar minoritātes pārstāvjiem par to, kādas metodes paredzēts izmantot datu apkopošanas laikā, tostarp jautājumus attiecībā uz personas etnisko vai lingvistisko piederību. Šie principi attiecas uz visām datu apkopošanas formām, piemēram, tādām, kas attiecas uz sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanu, sociālajiem pētījumiem, kā arī citiem attiecīgiem pētījumiem, kas saistīti ar nacionālajām minoritātēm, tostarp privātajā sfērā.

2. MINORITĀTES IDENTITĀTES BŪTISKO ELEMENTU, TOSTARP VALODAS, VEICINĀŠANA

22. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka valsts pārvaldes iestādēm, ciešā sadarbībā ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, ir jāizveido līdzsvarota un saskaņota stratēģija, lai sekmētu tādu apstākļu izveidi, kas nepieciešami pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām, lai viņi varētu uzturēt un attīstīt savu kultūru, kā arī saglabāt būtiskus viņu identitātes elementus, tostarp valodu. Konsultatīvā komiteja ir atzīmējusi īpašo saikni valodas un kultūras saglabāšanas starpā daudzos tās pieņemtajos viedokļos, kas publicēti par atsevišķām valstīm, jo īpaši attiecībā uz skaitliski nelielām minoritātēm un vietējiem iedzīvotājiem, kuru tradīcijas un kultūra ir saglabāta, cita starpā, pateicoties viņu valodas nepārtrauktai lietošanai.²⁴ Tādējādi, pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības lietot savu valodu ir skaidri jānosaka un adekvāti jāaizsargā likumdošanā, un tās īstenošana regulāri jāpārbauda.²⁵

23. Valsts pārvaldes iestādēm jāturpina atbalstīt projekti, kuru mērķis ir saglabāt un attīstīt mazākumtautību kultūru un valodu, konsultējoties ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, kā arī jāpiesaista palīdzība atbilstoši dažādo grupu vajadzībām saskaņā ar godīgām un caurspīdīgām līdzekļu piesaistīšanas procedūrām.²⁶ Turklāt, pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu bažas attiecībā uz viņu tiesībām saglabāt un attīstīt savu īpašo identitāti un kultūru ir jāuzklausā un patiešām jāņem vērā, kad tiek pieņemti lēmumi par līdzekļu piešķiršanu.²⁷ Tās programmas un projekti, kas attiecas uz nacionālo minoritāšu kultūras pasākumiem, cik vien tas iespējams, jāveic ar minoritāšu pārstāvju līdzdalību, un gadījumos, kad minoritāšu asociāciju vai konsultatīvo institūciju ieteikumi netiek ņemti vērā, jāmin attaisnojoši apstākļi.

24. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka asimilācijas novēršanai nepieciešams ne tikai atturēties no tādas politikas, kuras mērķis nepārprotami ir personu, kuras pieder pie

²² Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Somiju, kur norādītā (vienas) valodas piederība iedzīvotāju reģistrā noteica to, kādā valodā būs pieejama bērnu aprūpe.

²³ ANO Ekonomiskās komisijas Eiropai, Eiropas Statistiķu konferences rekomendācija par 2010. gada iedzīvotāju un mājokļu skaitīšanu. Sagatavota sadarbībā ar Eiropas Kopienų Statistikas biroju (EUROSTAT). ANO ekonomiskā komisija Eiropai, Ženēva (2006.gads): §430-436 par valodu.

²⁴ Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Krievijas Federāciju.

²⁵ Trešais viedoklis par Apvienoto Karalisti; Otrais viedoklis par Šveici.

²⁶ Trešais viedoklis par Armēniju; Trešais viedoklis par Kipru.

²⁷ Skatīt arī VKKK Otro komentāru par efektīvu līdzdalību.

nacionālajām minoritātēm, asimilēšana vairākuma sabiedrībā.²⁸ Šie pasākumi ietver arī - kā norādīts Vispārējās konvencijas 5.1. pantā - pozitīvu rīcību, lai "veicinātu tādu apstākļu radīšanu personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, kuri saglabātu un attīstītu to kultūru, sargātu to identitātes būtiskos elementus", tostarp viņu valodu. Jo īpaši attiecībā uz skaitliskā ziņā nelielām minoritāšu grupām šis pienākums prasa aktīvu minoritātes valodas lietošanas veicināšanu un pamudinājumu, kā arī tādas vides radīšanu, kas sekmētu šo valodu lietošanu, lai novērstu to izzušanu no sabiedrības dzīves. Lai gan asimilācija var būt brīvprātīgs individuāls process, nereti to ievada kultūras, sociālās vai politiskās nevienlīdzības periods vairākuma un minoritātes iedzīvotāju starpā, kas, savukārt, liek pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām piekrist asimilācijai.

25. Integrācija, pretēji asimilācijai, ir uzskatāma par leģitīmu mērķi, kurā piedalās gan vairākuma, gan minoritātes kultūra. Šajā kontekstā integrācija tiek saprasta kā sociālās saliedētības process, kas ar cieņu pielāgo daudzveidību, vienlaicīgi veicinot pozitīvo piederības sajūtu visos sabiedrības locekļos. Piemērotu apstākļu radīšana personām, kuras pieder pie minoritāšu grupām, lai saglabātu un attīstītu viņu kultūru un lai aizstāvētu viņu attiecīgo identitāti, tādā veidā ir uzskatāma par svarīgāko integrētai sabiedrībai.²⁹ Integrācijai kā divvirzienu procesam nepieciešama atzīšana un cieņa no abām pusēm, un bieži tā var rosināt izmaiņas gan vairākuma, kad minoritātes kultūrā. Tas nozīmē atvērtu attieksmi un gatavību pārmaiņām no vairākuma iedzīvotāju puses, lai ar prieku uzņemtu bagātināšanos no minoritātes kultūras.

---

²⁸ Pirmais viedoklis par Norvēģiju.

²⁹ Pirmais viedoklis par Bulgāriju; Pirmais viedoklis par Dāniju; Trešais viedoklis par Somiju.

III DAĻA VALODAS TIESĪBAS UN LĪDZTIESĪBA

26. Saskaņā ar Vispārējās konvencijas 3.2. pantu šajā Konvencijā ietvertās tiesības persona var izmantot atsevišķi vai kopā ar citām personām. Lai gan minoritātes tiesības Vispārējās konvencijas izpratnē nav uzskatāmas par kolektīvām tiesībām, dažas no tiesībām, tostarp, it īpaši, valodas tiesības, ietver kolektīvu dimensiju. Turklāt, tā kā termins "kopā ar citām personām" var ietvert arī citu minoritāšu vai vairākuma iedzīvotāju locekļus, šo tiesību izmantošanai ir starpkultūras dimensija, kuras priekšnoteikums ir vispārējs vienlīdzības un iecietības klimats sabiedrība (4. un 6. pants). Šajā daļā tiks analizēta šī valodas tiesību sociālā dimensija, kas ir atkarīga no nediskriminācijas un efektīvas vienlīdzības veicināšanas principu īstenošanas.

1. VIENLĪDZĪBA UN AIZSARDZĪBA LIKUMA PRIEKŠĀ, EFEKTĪVA LĪDZTIESĪBA VISĀS DZĪVES JOMĀS

27. Daudzi no principiem, kas minēti šī Komentāra citās nodaļā, attiecas uz tādiem principiem, kā vienlīdzība likuma priekšā, ar likumu nodrošināta vienlīdzīga aizsardzība, kā arī efektīva līdztiesība visās dzīves jomās, kas ietverti Vispārējās konvencijas 4. pantā. Konsultatīvā komiteja mudina visas Līgumslēdzējas valstis pieņemt skaidru likumdošanas ietvaru attiecība uz nacionālajām minoritātēm, kurš, papildus informētības paaugstināšanai par valsts varas iestāžu pienākumiem personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, tiesību aizsardzības un veicināšanas jomā, ietver konkrētus noteikumus ar nolūku veicināt efektīvu līdztiesību. 4.2. pantā paskaidrots, ka vienlīdzības princips neparedz identisku attieksmi un pieeju visām valodām un situācijām. Gluži pretēji - līdztiesības veicināšanas pasākumiem ir jābūt precīzi veidotiem, lai tie atbilstu dažādu minoritāšu valodu lietotāju īpašajām vajadzībām. Iespējams ir nepieciešami atsevišķi noteikumi skaitliskā ziņā mazāku minoritāšu valodu lietotājiem, lai nodrošinātu šo valodu atdzīvināšanu sabiedrībā, kamēr citām, plašāk lietotām, minoritātes valodām var būt nepieciešamas citas veicināšanas metodes.

28. Valstis var piemērot daudz un dažādas metodes, lai veicinātu līdztiesību un pārraudzītu likumdošanas īstenošanu šajā jomā, tostarp īpašu diskriminācijas novēršanas iestāžu, tiesībsargu vai citu specializētu institūciju izveidi. Personām, kura pieder pie nacionālajām minoritātēm, ir jābūt pieejamai informācijai, kad tas iespējams - minoritātes valodā, par viņu tiesībām, diskriminācijas novēršanas iestāžu darbību un pieejamiem līdzekļiem, lai novērstu jebkāda veida pret viņiem vērstu diskrimināciju, tostarp netiešas diskriminācijas formas vai multiplu diskrimināciju.

29. Turklāt Konsultatīvā komiteja uzskata, ka, lai panāktu vienlīdzīgu aizsardzību likuma priekšā, diskriminējošai attieksmei ir jāklūst sodāmai likuma izpratnē un sodam jābūt paredzētam visās Līgumslēdzējās valstīs. Kriminālajā likumdošanā jāietver noteikumi, kuros detalizēti norādīta diskriminējoša motivācija, kuras pamatā ir personas valoda, kultūra, etniskā vai reliģiskā piederība, ko tiesa varētu ņemt vērā kā vainu pastiprinošus apstākļus visos pārkāpumos.³⁰ Lai nodrošinātu adekvātu sodu šādu pārkāpumu gadījumos, krimināllikuma normām tāpat jāiekļauj naida runa un pamudinājums uz jebkāda veida naidīgumu, kuras pamatā ir personas etniskā, kultūras, lingvistiskā vai reliģiskā identitāte.

30. Konsultatīvā komiteja nereti ir novērojusi specifiskas aizspriedumu un diskriminācijas formas, ar kurām nācies saskarties personām, kuras pieder pie sabiedrības neaizsargātām grupām, piemēram, romu kopienām. Lai palīdzētu apkarot šādu diskrimināciju, ir jāizstrādā, jāīsteno un regulāri jāpārrauga, cieši sadarbojoties ar minēto grupu pārstāvjiem, sevišķi pasākumi, lai veicinātu pilnīgu un efektīvu līdztiesību personām, kuras pieder pie šīm

³⁰ Skatīt, cita starpā, Pirmo viedokli par Albāniju.

sabiedrības neaizsargātajām grupām. Ņemot vērā to, ka pilnīgas un efektīvas līdztiesības šķēršļi parasti sniedzas daudz tālāk par valodu, Konsultatīvā komiteja uzaicina valsts pārvaldes iestādes vispusīgi vērsties pret stereotipu izplatīšanu, diskriminējošu attieksmi un personu, kuras pieder pie sabiedrības neaizsargātām grupām, piemēram, romu, faktisku nevienlīdzību visās dzīves jomās, lai mēģinātu mainīt sabiedrības attieksmi pret šādām grupām. Šādi centieni varētu ietvert, piemēram, romu valodas lietošanas veicināšanu, ja nepieciešams.

31. Valodas prasības, kuras likumā paredzējušas dažas no Līgumslēdzējām valstīm, lai iegūtu iespēju strādāt valsts pārvaldē, vai dažos gadījumos pat iegūtu pilsonību, var radīt neproporcionālu šķērslī personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, lai baudītu vienlīdzīgas iespējas, un tādejādi šīm normām var būt netieši diskriminējoša ietekme. Jāvērtē pūliņi, lai nodrošinātu to, ka šādas prasības tiktu izstrādātas un ieviestas nediskriminējošā un caurspīdīgā veidā, un tās ietvertu periodiskas pārskatīšanas un izvērtēšanas mehānismu, tostarp attiecībā uz šo prasību ietekmi uz vienlīdzīgām iespējām personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm. Šajā kontekstā Konsultatīvā komiteja uzskata, ka viegli pieejami kvalitatīvi oficiālās valodas(u) mācību kursi personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, var kalpot par noderīgu līdzekli, lai mazinātu būtiskās atšķirības un veicinātu efektīvāku līdztiesību.³¹

2. IECIETĪBA, STARPKULTŪRU DIALOGS UN DISKRIMINĀCIJAS NOVĒRŠANA

32. Vispārējās konvencijas 6. pants ir piemērojams visām personām, kuras dzīvo Līgumslēdzēju valstu teritorijā. Šīs normas uzrunā sabiedrību kopumā, aicinot veidot tādu politiku, kas atspoguļo un veicina daudzveidību, novērš šķēršļus un iedrošina saziņu un sadarbību pie dažādām grupām piederošu personu starpā, jo īpaši izglītības, kultūras un plašsaziņas līdzekļu jomā. Tādējādi pienākums veicināt iecietību un savstarpēju sapratni, un apkarot visa veida diskrimināciju ir pamatā visām lingvistiskajām tiesībām. Tā rezultātā un saskaņā ar individuālās divvalodības un daudzvalodības kopējo garu, kas atrodama Vispārējā konvencijā,³² Konsultatīvās komitejas darba pamatā ir ar daudzvalodību saistīto ieguvumu atzīšana un novērtēšana, lai sabiedrībā veicinātu iecietību un cieņu pret daudzveidību.

33. Valodas politikai ir jānodrošina, lai visas sabiedrībā eksistējošās valodas būtu dzirdamas un redzamas sabiedriskajā telpā, lai ikviena persona būtu informēta par sabiedrības daudzvalodības aspektu un apzinātos sevi kā neatņemamu šīs sabiedrības daļu. Lai radītu cieņu pret mazāk lietotajām valodām, valodas politikai ir jāiedrošina dažādu valodu lietošana sabiedriskās vietās, tādās kā vietējos administratīvajos centros, kā arī plašsaziņas līdzekļos. Turklāt, ne tikai minoritātes valodas lietotājiem ir svarīgi iemācīties vairākuma valodu, bet arī otrādi. Saskaņā ar Vispārējās konvencijas 6. pantā ietvertajiem principiem iekļaujošai valodas politikai ir jāgādā par ikviena vajadzībām, tostarp personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm un dzīvo ārpus savas tradicionālās mītnes vietas, kā arī imigrantu un nepilsoņu.³³

2.1. Kultūras un lingvistiskās daudzveidības atspoguļošana

34. Konsultatīvā komiteja atkārtoti kritizējusi situācijas, kurās minoritātes kultūras un valodas netiek veicinātas kā vairākuma sabiedrības neatņemama sastāvdaļa, bet gan tiek pasniegtas kā "marginālas". Tas var radīt minoritātes kultūras un valodas izolētību, kuras rezultātā personas, kuras pieder pie minoritātes, var asimilēties vairākuma kultūrā, kura var tikt uztverta kā "progresīva". Tādēļ Konsultatīvā komiteja iesaka iekļaut minoritāšu kultūru kā daļu kopējās kultūras attīstības, ar pienācīgu uzmanību izturoties pret tās īpašo raksturu un pozitīvo devumu sabiedrībai. Konsultatīvā komiteja jo īpaši ir aicinājusi valsts pārvaldes

³¹ Pirmais viedoklis par Latviju.

³² Skatīt Pirmo tematisko komentāru par izglītību, 2.1.2 daļu.

³³ Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Austriju.

iestādes rīkoties, lai uzlabotu sabiedrības informētību par mazākumtautību valodu un kultūru no skolas mācību programmas. Tas būtu jā dara visā Līgumslēdzēju valstu teritorijā, nevis tikai tradicionālajās minoritāšu mītnes vietās. Konsultatīvā komiteja pieprasa valsts pārvaldes iestādēm turpināt izveidotos informētības paaugstināšanas pasākumus ar plašsaziņas līdzekļu starpniecību un skolās, lai veicinātu un uzsvērtu sabiedrības kultūras un lingvistisko daudzveidību.³⁴ Šiem pasākumiem jāiekļauj skolotāju un valsts pārvaldes amatpersonu, tostarp policijas, sagatavošana, piedāvājot atbilstošas mācības starpkultūru un multikulturālisma, kā arī cilvēktiesību jomā.³⁵

2.2. Vairākuma valodas un minoritātes valodas lietotāju savstarpējās attiecības

35. Konsultatīvajai komitejai raisa bažas pieaugošais saspīlējums un nevienprātība attiecībā uz valodas jautājumiem, kas var rasties pat sabiedrībās, kuras kopumā raksturo pie dažādām grupām piederošu personu miermīlīga līdzaspastāvēšana. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka īpaši satraucoši ir tas, ka nevienprātību par valodas jautājumiem izmanto politiskos nolūkos un pasniedz to kā sabiedrības šķelšanās pamata cēloni, un politiskajā diskursā tiek provocēta neiecietība, kuras pamatā ir lingvistiskā piederība. Šādas tendences var nodarīt kaitējumu labām attiecībām sabiedrībā uz vairākām desmitgadēm.³⁶

36. Diskriminējoša politika un pasākumi izglītības jomā nereti tiek attaisnoti ar nepietiekamām oficiālās valodas(u) zināšanām. Šajā kontekstā Konsultatīvā komiteja ir nosodījusi rasistiski motivētu diskrimināciju un romu segregāciju, un aicinājusi veikt pasākumus, kas veicinātu vienlīdzīgas iespējas mācīties romu valodu, kā arī vairākuma valodu personām, kuras pieder pie romu minoritātes. Konsultatīvā komiteja tāpat ir aicinājusi valsts pārvaldes iestādes elastīgāk attiekties pret personām, kuras pieder pie romu minoritātes un kurām nav attiecīgās valsts pilsonības. Valstīm būtu jāapsver iespēja ļaut gūt labumu no īstenotajiem pasākumiem attiecībā uz personām, kuras pieder pie romu minoritātes un kurām ir pilsonība, jo īpaši izglītības jomā.³⁷

37. Īpaša uzmanība ir jāvelta lingvistiskiem šķēršļiem, ar kuriem var nākties saskarties personām, kuras pieder pie kādas no minoritātēm, lai piekļūtu noteiktiem pakalpojumiem, kas dažos gadījumos var kļūt par netiešas diskriminācijas iemeslu. Tas var attiekties uz skaitliski nelielām grupām, kuras lieto valodu ar oficiālu statusu, nacionālajām minoritātēm Vispārējās konvencijas kompetences lokā, kuras dzīvo ārpus savas tradicionālās mītnes vietas, kā arī tādu valodu lietotājiem, kuras nav ieguvušas tiesisku aizsardzību.

38. Konsultatīvā komiteja apsveic valsts pārvaldes iestāžu veiktos pasākumus, domājot par migrantu un bēgļu bērnu integrāciju skolās, jo īpaši dzimtās valodas mācīšanas veicināšanu un starpkultūru izglītošanu, un ir mudinājusi tās pastiprināt šādus pasākumus.³⁸ Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka migrantu bērni, ņemot vērā, cita starpā, arī valodas šķēršļus, var saskarties ar grūtībām izglītības pieejamības ziņā; tā rezultātā šie bērni nereti pārlietu lielā skaitā ir pārstāvēti zemāka līmeņa vidējās izglītības iestādēs, un par maz pārstāvēti vidējās un augstākās izglītības augstākajā līmenī. Lai uzlabotu izglītības pieejamību un šo bērnu efektīvu integrāciju skolās, nepieciešami papildus atbalsta pasākumi, piemēram, intensīvi valodu kursi, papildus apmācība un informācija, kā arī informētības veicināšanas pasākumi ģimenēm. Tāpat Konsultatīvā komiteja apsveic atbalsta nodrošināšanu migrantu ģimenēm, jo īpaši sievietēm ar pārceļšanās pieredzi, nodrošinot oficiālās valodas mācību kursus, konsultēšanas pakalpojumus un informāciju.

³⁴ Trešais viedoklis par Ungāriju.

³⁵ Pirmais viedoklis par Lihtenšteinu.

³⁶ Trešais viedoklis par Moldovu; Trešais viedoklis par Apvienoto Karalisti; Trešais viedoklis par "bijušo Dienvidslāvijas Republiku Maķedoniju."

³⁷ Trešais viedoklis par Vāciju; Trešais viedoklis par Itāliju. Šādu praksi Konsultatīvā komiteja atbalstīja tās Trešajā viedoklī par Norvēģiju un Austriju.

³⁸ Trešais viedoklis par Somiju.

39. Tāpat Konsultatīva komiteja atzīmē, ka dažas valstis ir ieviesušas integrācijas kontraktus ar citās valodās runājošiem migrantiem. Vienlaicīgi atzīstot valodas kā integrāciju veicinoša līdzekļa nozīmi, tā uzsver, ka integrācijā ir iesaistīta gan vairākuma, gan minoritātes kopiena un tai nav neproporcionāli jābalstās tikai uz migrantu pieliktajām pūlēm.³⁹ Šajā saistībā Konsultatīvā komiteja ir sevišķi kritizējusi sodu izmantošanu integrācijas kontraktu kontekstā, tādu kā sociālo pabalstu atņemšana vai uzturēšanās atļauju neatjaunošana un izraidīšanas draudi, jo tā uzskata, ka piespiešana nav piemērots līdzeklis integrācijas veicināšanai.⁴⁰ Turklāt, ikvienam veiktajam pasākumam ir jāļauj indivīdam saglabāt un attīstīt viņa lingvistisko repertuāru pilnībā, tostarp dzimto valodu. Personas identitātes un kultūras saglabāšana un attīstība, tajā skaitā piederība pie vairākām grupām un multilingvāls repertuārs, ir jāciena un jāatbalsta ne tikai tādēļ, ka tiem ir ievērojama kognitīva nozīme priekš attiecīgā indivīda, bet arī kā svarīgs priekšnosacījums veiksmīgai sabiedrības integrācijai.

---

³⁹ Trešais viedoklis par Lihtenšteinu.

⁴⁰ Trešais viedoklis par Austriju.

IV DAĻA: VALODAS TIESĪBAS UN PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI

40. Plašsaziņas līdzekļi ieņem būtisku lomu attiecībā uz nacionālo minoritāšu lingvistiskajām tiesībām. Tiesības saņemt un izplatīt informāciju un idejas minoritātes valodā, kā tas atrunāts Vispārējās konvencijas 9. pantā, ir atkarīgas no efektīvas iespējas piekļūt plašsaziņas līdzekļiem. Turklāt, iespēja saņemt un izplatīt informāciju valodā, kuru persona var pilnībā saprast un kurā tā var sazināties, ir priekšnosacījums vienlīdzīgai un efektīvai līdzdalībai sabiedriskajā, ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē. Bez tam, lai valoda attīstītos visās jomās un kalpotu tās lietotājam kā visaptverošs saziņas līdzeklis, tai jābūt pārstāvētai sabiedriskajā sfērā, tostarp plašsaziņas līdzekļos. Minoritātes valodas klātbūtne sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos vēl vairāk stiprina sociālo saliedētību, jo tā atspoguļo kopējo iesaistošo politiku attiecībā uz minoritātēm, kuras pamatā ir sevis apzināšanās atzīšana un veicināšana.

1. PUBLISKĀ SEKTORA PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI

41. Lai sabiedriskā apraide atspoguļotu sabiedrībā pastāvošo kultūras un lingvistisko daudzveidību, tai jāgarantē personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, un viņu valodas, tostarp skaitliskā ziņā mazāku nacionālo minoritāšu, adekvāta pārstāvība. Tas ietver atbalsta piešķiršanu plašsaziņas līdzekļiem un programmām priekš, no un par nacionālajām minoritātēm gan minoritātes, gan vairākuma valodās, kā arī bilingvālos un multilingvālos formātos. Minoritāšu intereses un nozīmīgi jautājumi jāatspoguļo arī regulāros raidījumos, ne tikai laiku pa laikam notiekošās pārraidēs, un vairākuma plašsaziņas līdzekļiem jāiesaistās plašākā politiskajā diskursā par jautājumiem, kas interesē pie minoritātēm piederošas personas.⁴¹ Šajā saistībā jāvelta pūles, lai pieņemtu darbā un paturētu žurnālistus ar minoritāšu pieredzi vairākuma plašsaziņas programmās un nodrošinātu to, ka minoritātes tiek pārstāvētas raidorganizāciju padomēs. Turklāt personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, būtu jāpiedalās minoritāšu valodas raidījumu izveidē, lai nodrošinātu to, ka šīs programmas adekvāti atspoguļo minoritāšu kopienu intereses un tām svarīgos jautājumus. Jāparūpējas, lai izveidotu kvalitatīvas minoritātes valodas programmas, kas būtu pievilcīgas plašākai auditorijai, un jānodrošina, lai tās tiktu pārraidītas ērtā laikā.⁴²

42. Tā kā raidījumiem minoritātes valodās nereti ir nepieciešami papildus pasākumi saistībā ar tulkošanu un atbilstošas terminoloģijas izveidi, jākorģē budžeta līdzekļu sadalījums šādām programmām.⁴³ Ir jāatvieglo publisko finanšu līdzekļu pieejamība minoritāšu organizācijām un plašsaziņas līdzekļiem, nodrošinot to, ka varētu tikt attiecināti izņēmumi no vispārējiem kritērijiem, tādi kā izplatīšanas vai translācijas minimālā teritorija vai speciāli noteikumi līdzdalībai tenderos.⁴⁴ Īpaša uzmanība jāvelta vajadzībām, ar kurām saskaras skaitliskā ziņā mazākas minoritātes vai īpaši neaizsargātas grupas, tādas kā romu kopienas, kuriem parasti ir ļoti ierobežota pieeja plašsaziņas līdzekļiem savā valodā un kuriem nākas ciest no kvalificētu žurnālistu trūkuma, kuri būtu apmācīti, lai strādātu minoritātes valodā. Kad plašsaziņas līdzekļi ieņem centrālo lomu nepārtrauktajā lingvistiskās atveseļošanās procesā, ir nepieciešams apņēmīgs sabiedrības atbalsts. Valsts varas iestādēm jānodrošina lielāks finansējums tām organizācijām vai plašsaziņas līdzekļiem, kuri pārstāv šīs minoritātes, lai vairākuma uzmanībai piedāvātu viņu identitāti, valodu, vēsturi un kultūru.

43. Konsultatīva komiteja atzīmē, ka vairākas valstis ir pieņēmušas ievērojamas apraides kvotas pārraidēm oficiālajā valodā. Vienlaicīgi atzīstot oficiālās valodas veicināšanas mērķa leģitimitāti, Konsultatīvā komiteja konsekventi ir pasvītrojusi savos secinājumos, ka

⁴¹ Trešais viedoklis par Horvātiju.

⁴² Otrais viedoklis par Rumāniju.

⁴³ Trešais viedoklis par Ungāriju.

⁴⁴ Trešais viedoklis par Krievijas Federāciju un Trešais viedoklis par Austriju.

nepieciešams pieņemt īpašus noteikumus, lai nodrošinātu pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu lingvistisko tiesību ievērošanu, piemēram, ar šādu kvotu elastīgu ieviešanu vai piemērojot nodokļu atvieglojumus reģioniem, kuros minoritāšu kopienas dzīvo lielā skaitā.⁴⁵ Valodas kvotu izmantošana nekādā gadījumā nedrīkst nozīmēt satura regulēšanu un tai pilnībā jārespektē plašsaziņas līdzekļu brīvība. Piesaistot publisko finansējumu minoritāšu valodas plašsaziņas līdzekļiem, ir jāņem vērā tulkošanas vai subtitrēšanas izmaksas, lai ievērotu šādu kvotu noteikumus.

44. Turklāt, ir svarīgi atzīmēt, ka Vispārējās konvencijas 6. pants skaidri aicina veikt pasākumus plašsaziņu līdzekļu jomā, lai veicinātu iecietību un starpkultūru dialogu sabiedrībā, kā arī lai sekmētu sociālo saliedētību. Konsultatīvā komiteja ir atkārtoti pasvītrojusi plašsaziņas līdzekļu svarīgo lomu, lai veicinātu iecietību un cieņu pret daudzveidību, un ir kritizējusi plašsaziņas līdzekļus par naida kurināšanu etnisko grupu starpā ar tendenciozām reportāžām.⁴⁶ Šajā kontekstā ir svarīgi nodrošināt regulējošu institūciju izveidi, lai veicinātu ētisku žurnālistiku, tostarp ar mērķtiecīgas profesionālās sagatavošanas un informētības veicināšanas pasākumiem. Šajās institūcijās ir jāiekļauj arī minoritāšu pārstāvji un regulāri jākonsultējas ar minoritāšu kopienām.

2. PRIVĀTĀ SEKTORA PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI

45. Konsultatīvā komiteja novērtē to būtisko lomu, kuru spēlē privātie un kopienu plašsaziņas līdzekļi, lai realizētu personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, lingvistiskās tiesības, un ir apsveikusi privātā sektora mediju ieguldījumu integrācijas jomā un kopējās kultūras daudzveidības vērtības celšanā sabiedrībā.⁴⁷ Paturot prātā privātā sektora plašsaziņas līdzekļu konkurētspējas nozīmi, valsts pārvaldes iestādēm jāapsver stimulēšanas sistēmas radīšana privāto un kopienu mediju nodrošinātajiem, piemēram, nodrošinot finansējumu un frekvenču piesaisti, lai veicinātu plašsaziņas līdzekļu pieejamību jo sevišķi skaitliskā ziņā mazākām minoritātēm un viņu valodas klātbūtni tajos. Šajā saistībā īpaša uzmanība jāvelta lauku un attālākajiem rajoniem, kur tradicionāli dzīvo personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm vai kur tās ir pārstāvētas lielā daudzumā.

46. Attiecībā uz oficiālās valodas kvotu piemērošanu privātajos plašsaziņas līdzekļos Konsultatīvā komiteja uzskata, ka īpaša uzmanība jāvelta tam, lai nodrošinātu, ka privātās iniciatīvas netiek nepamatoti ierobežotas un valodas kvotas nekavē minoritātes valodas mediju izveidi vai to turpināšanu.⁴⁸ Konsultatīvā komiteja ir uzskatījusi, ka oficiālās valodas kvotu 75% apmērā piemērošana privātajiem plašsaziņas līdzekļiem nav savienojama ar Vispārējās konvencijas 9.3. pantu.⁴⁹ Negatīvās sekas, ar kurām var nākties saskarties minoritāšu valodas raidījumiem, var ietvert raidīšanas laika ierobežojumus, izmaksu pieaugumu saistībā ar tulkošanas vai subtitrēšanas minoritātes valodā nepieciešamību un dažos gadījumos pat sodus par likumdošanas normu pārkāpšanu šajā jomā.

3. DRUKĀTIE PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI

47. Lai gan 9.3. pants satur galvenokārt negatīvu pienākumu *netraucēt* radīt un izmantot iespieddarbu medijus, Konsultatīvā komiteja ir pasvītrojusi vairākos savos viedokļos par atsevišķām valstīm to īpašo nozīmi personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm.⁵⁰ Drukātie izdevumi minoritāšu valodās ne vien kalpo par svarīgu un tradicionālu informācijas un ziņu saņemšanas līdzekli jo īpaši gados vecākiem attiecīgās kopienas locekļiem, tiem ir arī

⁴⁵ Otrais viedoklis par Ukrainu.

⁴⁶ Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Ukrainu; Trešo viedokli par Krievijas Federāciju.

⁴⁷ Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Austriju.

⁴⁸ Trešais viedoklis par Moldovu.

⁴⁹ Otrais viedoklis par Ukrainu.

⁵⁰ Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Somiju.

ievērojama simboliska vērtība kopienai kopumā, jo tie apstiprina šīs valodas eksistenci publiskajā sfērā. Turklāt, Konsultatīvā komiteja ir vairākkārt novērojusi, ka minoritāšu kopienas uzskata drukātos medijus savas minoritātes valodā par svarīgu līdzekli, lai saglabātu un attīstītu viņu raksturīgo kultūru un valodu vairākuma sabiedrībā. Tādēļ Konsultatīvā komiteja ir uzsvērusi nepieciešamību sniegt atbalstu šādiem izdevumiem, kuri, ņemot vērā to nelielo apjomu, nereti nav komerciāli dzīvotspējīgi, jo to īpašā vērtība kopienai nevar tikt aizvītieta ar moderniem un elektroniskiem plašsaziņas līdzekļiem. Tā ir mudinājusi valstis garantēt, ka to vispārējie noteikumi attiecībā uz preses subsīdijām, kas nereti ietver tādus nosacījumus, kā minimālo iespiesto izdevumu skaitu vai izplatīšanu visā valstī, netiktu piemēroti drukātajiem medijiem minoritāšu valodā, kuri visticamāk nekad nespēs izpildīt šādus nosacījumus.⁵¹ Piešķirot drukātajiem medijiem minoritātes valodā subsīdijas un atbalstu, tas būtu jādara saskaņā ar skaidrām un caurspīdīgām procedūram un pilnībā respektējot izteiksmes brīvību.

4. TEHNOĻOĢISKAIS PROGRESS PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻOS UN IETEKME UZ MINORITĀTĒM

48. Līdzīgi kā programmu piedāvājums minoritāšu valodā privāto plašsaziņas līdzekļu sektorā, tāpat arī publikāciju piedāvājums minoritāšu valodā internetā nepārtraukti pieaug. Elektroniskie plašsaziņas līdzekļi bieži spēlē nozīmīgu lomu attiecībā uz informācijas apriti minoritātes valodā. Lai gan tie neaizstāj tradicionālos drukātos medijus, tie tomēr ir jāņem vērā, kad tiek lemts par atbalsta piešķiršanu mediju izveidei minoritāšu valodā. Svarīgi ņemt vērā, ka mājaslapu uzturēšanai ir nepieciešams profesionāls un finansiāls atbalsts, kas nepieciešams arī pieaugošai žurnālistu profesionālajai sagatavošanai darbam elektroniskajos medijos minoritātes valodā.⁵²

49. Tehniskā un tehnoloģiskā attīstība plašsaziņas līdzekļu jomā, tostarp sociālajos medijos, piedāvā iespējas, bet var kļūt arī par šķērslī attiecībā uz mediju pieejamību minoritāšu valodās atkarībā no tā, kā šīs izmaiņas tiek ieviestas un kā tiek atbalstīta to uzņemšana no minoritāšu grupu puses. Ir jāņem vērā minoritāšu grupu īpašās vajadzības un intereses, kad tiek mainītas frekvences.⁵³ Tā kā zemes frekvenču pieejamība ir ierobežota, apraides kanālus var pavairot ar digitalizācijas palīdzību. Tomēr ir būtiski svarīgi, ka plašsaziņas līdzekļu digitalizācijas jauninājumi neierobežo personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, spēju saņemt informāciju medijos savā valodā. Jauno tehnoloģiju ieviešana var veicināt arī tādu programmu saņemšanu minoritāšu valodās, kuras veidotas citās, bieži vien kaimiņos atrodošās, valstīs, kā to atbalsta Vispārējās konvencijas 17. pants. Tomēr tas nebūtu jāuztver kā aizstājējs vietēji veidotām programmām, kuras parasti labāk apmierina minoritāšu kopienu vajadzības un intereses.⁵⁴

5. FILMU/MŪZIKAS INDUSTRIJA UN MINORITĀŠU VALODAS

50. Vietēji ražotas filmas vai mūzika minoritātes valodā tāpat var spēlēt būtisku lomu minoritātes valodas prestiža un klātbūtnes sabiedriskajā dzīvē veicināšanā, un to vienlīdzīgi aizsargā Vispārējās konvencijas 9. panta normas. Konsultatīvā komiteja ir lēmusi, piemēram, ka valsts pārvaldes iestādēm nav jārada pārlietu ierobežojumi attiecībā uz dublēšanu, sinhronizāciju vai subtitrēšanu oficiālajā valodā, jo tas varētu neproporcionāli traucēt filmu minoritāšu valodās producēšanai un projektēšanai.⁵⁵

⁵¹ Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Austriju; Trešo viedokli par Somiju.

⁵² Trešais viedoklis par Kipru.

⁵³ Trešais viedoklis par Slovākiju.

⁵⁴ Trešais viedoklis par Vāciju; Trešais viedoklis par Moldovu.

⁵⁵ Otrais viedoklis par Ukrainu.

V DAĻA: MINORITĀŠU VALODU LIETOŠANA SABIEDRĪBĀ UN PRIVĀTI

1. MINORITĀTES VALODAS LIETOŠANA SABIEDRĪBĀ, VALSTS PĀRVALDĒ UN TIESU SISTĒMĀ

51. Valodas tiesības ir efektīvas tikai tad, ja tās var īstenot publiskajā sfērā. Vispārējās konvencijas 10. pantā ietverti galvenie principi attiecībā uz tiesībām lietot minoritātes valodas mutveidā un rakstveidā, privātā saskarsmē un sabiedrībā, tostarp - sevišķos apstākļos - saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm. Ņemot vērā šo tiesību nozīmi, ir būtiski svarīgi pieņemt jebkāda veida lēmumus attiecībā uz valodas politiku un valodas tiesību īstenošanu ciešās konsultācijās ar minoritāšu pārstāvjiem, lai nodrošinātu to, ka personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, svarīgie jautājumi tiek efektīvi un savlaicīgi ņemti vērā.

1.1. Likumi par oficiālo valodu jeb "valsts valodu"

52. Tiesības izmantot savu valodu privātā saskarsmē un sabiedrībā, mutveidā un rakstveidā, brīvi un bez ierobežojumiem tiek uzskatītas par vienu no galvenajiem līdzekļiem, lai aizstāvētu un saglabātu lingvistisko identitāti. Lai gan tiesībās izmantot minoritātes valodu nedrīkst iekļauties nekādos apstākļos, 10.1. pants ierobežo arī valsts ierobežojumus minoritātes valodas lietošanā sabiedrībā, piemēram, sabiedriskās vietās un citu personu klātbūtnē. Valodas likumdošana var ierobežot minoritātes valodas lietošanu tikai gadījumos, kad privātu uzņēmumu, organizāciju vai institūciju aktivitātes ietekmē leģitīmas sabiedrības intereses, tādās kā sabiedrības drošība, veselība, patērētāju un darba tiesību aizsardzība vai drošība darba vietā. Jebkādu šādu pasākumu nepieciešamība un proporcionālitate ir jānosaka un katrā atsevišķā gadījumā jāņem vērā iesaistīto personu tiesības un intereses. Tādējādi leģitīmu sabiedrības interešu jēdziens ir jāinterpretē rūpīgi. Attiecībā uz patērētāju tiesībām, piemēram, ar veselību un drošību (ar ārstēšanu) saistītiem jautājumiem ir jāprevalē pār jautājumiem, kas saistīti vien ar patērētāju vairākuma izvēli attiecībā uz oficiālo valodu.

53. Valstis var pieņemt likumus, kuru mērķis ir nostiprināt un aizsargāt oficiālo valodu(as).⁵⁶ Šis leģitīmais mērķis tomēr būtu īstenojams tādā veidā, kas ir saskaņā ar Vispārējās konvencijas 10. un 11. pantā un citos attiecīgajos nosacījumos nostiprinātajām tiesībām un atbilst Konvencijas vispārējam iecietības veicināšanas sabiedrībā un savstarpējās saprašanās garam. Paturot prātā 10. pantā skaidri formulētās tiesības personām, kuras pieder pie nacionālās minoritātes, brīvi un bez ierobežojumiem lietot savas minoritātes valodu, valsts valodas likumam jo sevišķi jāvairās ierobežot personas privāto sfēru. Pasākumi ar nolūku veicināt oficiālo valodu ir jāīsteno tā, lai personu, kuras pieder pie nacionālās minoritātes, identitāte un lingvistiskās vajadzības tiktu respektētas. Tādā veidā valsts pārvaldes iestādēm jācenšas panākt nepieciešamo līdzsvaru starp oficiālās valodas un pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu lingvistisko tiesību aizsardzību. Šajā saistībā jāatzīmē, ka veicināšanas un stimulējoši pasākumi ir daudz efektīvāks veids, lai nostiprinātu visu iedzīvotāju zināšanas un oficiālās valodas lietošanu, nekā jebkāda veida piespiešana.

54. Dažas valstis ir izveidojušas un ieviesušas soda mērus, tādus kā naudas sodu piemērošana vai profesionālās licences atņemšana, lai uzspiestu oficiālās valodas lietošanu.⁵⁷ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka jebkāda veida sankcijām par valsts valodas likuma nosacījumu neievērošanu ir cieši jārespektē proporcionalitātes ierobežojumi un jābūt pamatotām ar skaidri pierādāmām, leģitīmām un sevišķi svarīgām sabiedrības interesēm. Šajā saistībā Konsultatīvā komiteja ir lēmusi, ka likumdošanā paredzēta sodu piemērošanas iespēja vien, neatkarīgi no tā, vai tā attiecas uz juridiskām personām vai pašnodarbinātām fiziskām

⁵⁶ Vairākās valstīs oficiālā valoda (atsauce uz kuru ir veikta Vispārējās konvencijas 14.3 pantā un Paskaidrojošajā ziņojumā) ir apzīmēta ar jēdzienu "valsts valoda" un satur nozīmīgu valsts identifikācijas valodas funkciju.

⁵⁷ Trešais viedoklis par Slovākiju; Pirmais un Otrais viedoklis par Igauniju.

personām, par savas minoritātes valodas lietošanu privātajā sfērā nav savienojama ar Vispārējās konvencijas nosacījumiem. Tāpat nesavienojama ar Vispārējās konvencijas nosacījumiem ir valodas inspekciju sistēmu izmantošana privātajā sektorā, jo tās var neproporcionāli iejaukties indivīda privātajā sfērā.⁵⁸

1.2. Minoritātes valodas izmantošana saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm teritorijās, kurās nacionālās minoritātes dzīvo tradicionāli vai lielā skaitā

55. 10.2. pantā noteikti apstākļi, pamatojoties uz kuriem minoritātes valodu var lietot arī saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm. Šāda minoritātes valodas lietošana nerada kaitējumu oficiālajai valodai(ām). Lai gan valstīm ir tiesības ņemt vērā savus apsvērumus attiecībā uz to teritoriju noteikšanu, kurās minoritātes dzīvo "lielā skaitā", tām ir pienākums noteikt skaidrus kritērijus, ko nozīmē "liels skaits" vai "pietiekoši liels skaits."⁵⁹ Iespēja lietot minoritātes valodu saziņai valsts pārvaldes iestādēm visās teritorijās, kurās ir izpildīti Vispārējās konvencijas 10.2. pantā noteiktie kritēriji, nevar tikt atstāta vienīgi attiecīgo vietējo varas iestāžu izvērtējumam. Tādēļ ir nepieciešams izveidot skaidras un caurspīdīgas procedūras par to, kā un kad ieviest minoritātes valodas lietošanu, lai nodrošinātu to, ka tiesības tiek īstenotas vienlīdzīgā veidā.

56. Ņemot vērā to, ka 10.2. pantā ietvertās tiesības nosaka viens no diviem galvenajiem kritērijiem (liels skaits vai tradicionāli apdzīvotas teritorijas), tie attiecas arī uz tām teritorijām, kurās dzīvo tikai relatīvi neliels pie minoritātēm piederošu personu daudzums, ja šīs nacionālās minoritātes attiecīgajā teritorijā dzīvo *tradicionāli*, ja šīs personas ir izteikušas tādu lūgumu un ja šim lūgumam ir reāls pamats. Valstīm ir rūpīgi jāiepazīstas ar pieprasījumu un jāizvērtē esošās vajadzības tajās ģeogrāfiskajās teritorijās, kurās tradicionāli vai lielā skaitā dzīvo pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas, ņemot vērā arī vietējās situācijas specifiku.⁶⁰ "Vajadzības" šajā kontekstā nenozīmē pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu neprasmi runāt oficiālajā valodā un attiecīgi izrietošo atkarību no pakalpojumiem viņu minoritātes valodā. Minoritātes valodas kā saziņas līdzekļa funkcionalitātes apdraudējums dotajā teritorijā ir pietiekams iemesls, lai rastos "vajadzība" Vispārējās konvencijas 10.2. panta izpratnē.⁶¹ Jāizveido aizsargājoši pasākumi, lai saglabātu pakalpojumus minoritātes valodā, pat ja tā netiek plaši lietota, jo pretējā gadījumā tā var pazust no sabiedriskās vides. Turklāt, valstīm nevajadzētu pieņemt lēmumus attiecībā uz pietiekama pieprasījuma esamību, pamatojoties uz pārrunām ar institūcijām, kurās pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas nav pārstāvētas.⁶²

57. Skaitliskais sliekšnis nedrīkst radīt pārmērīgus šķēršļus kādas noteiktas minoritātes valodas lietošanai teritorijās, kurās pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas dzīvo tradicionāli vai lielā skaitā. Jo sevišķi prasība, ka minoritātes grupai jāpārstāv vismaz puse no attiecīgā rajona iedzīvotāju skaita, lai atļautu minoritātes valodas lietošanu saziņai ar vietējām varas iestādēm, ir pretrunā ar Vispārējo konvenciju.⁶³ Ja šādi sliekšņi pastāv, tie nedrīkst tikt piemēroti nelokāmi. Jāievēro piesardzība un elastīgums.⁶⁴ Konsultatīvā komiteja ir apsveikusi elastīgumu, ko demonstrējušas dažu vietējo varas iestāžu amatpersonas, piemērojot stingras likumdošanas prasības attiecībā uz minoritāšu valodu lietošanu vietās, kur praksē saziņa un korespondence minoritātes valodā joprojām tiek pieņemta, pat ja rakstiskās atbildes tiek sniegtas oficiālajā valodā.⁶⁵ Kopumā Konsultatīvā komiteja mudina valstis rūpīgi pārdomāt, izveidojot sliekšņus, ar kuru palīdzību noteikt teritorijas, kuras pie nacionālajām minoritātēm

⁵⁸ Pirmais viedoklis par Latviju.

⁵⁹ Pirmais viedoklis par Armēniju.

⁶⁰ Pirmais viedoklis par Bulgāriju.

⁶¹ Pirmais viedoklis par Nīderlandi.

⁶² Pirmais viedoklis par Itāliju.

⁶³ Otrais viedoklis par Bosniju un Hercegovinu.

⁶⁴ Attiecībā uz 20% sliekšni skatīt Trešo viedokli par Slovēniju.

⁶⁵ Trešais viedoklis par Igauniju.

piejerošas personas apdzīvo lielā skaitā, un apsveic varas iestāžu veiktos pasākumus, lai pienācīgi pazeminātu jebkādu šādu ierobežojumu.

58. Konsultatīvā komiteja mudina maksimāli īstenot likumā noteiktās iespējas, lai ļautu lietot minoritātes valodu saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm vietējā līmenī un izglītības jomā. Valsts pārvaldes iestādēm būtu jāatbalsta un aktīvi jāveicina šādi pasākumi, radot tādu vidi, kas sekmē minoritātes valodas lietošanu, tostarp ar nepieciešamo finanšu līdzekļu un cilvēkresursu piesaistes palīdzību.⁶⁶ Šajā kontekstā valsts pārvaldes iestādes tiek aicinātas rūpīgi izvērtēt to nacionālo minoritāšu un lingvistisko kopienu situāciju, kuru locekļi lielā skaitā dzīvo ārpus savas tradicionālās teritorijas (bieži vien galvaspilsētās). Konsultatīvā komiteja šajā saistībā vairākkārt atkārtojusi, ka 10.2. panta nosacījumi tiek izpildīti, kamēr vien pastāv pieprasījums un pie nacionālajām minoritātēm piejerošās personas dzīvo ievērojamā skaitā.⁶⁷

1.3. Tiesības būt informētam kriminālprocesā

59. Saskaņā ar Vispārējās konvencijas 10.3. pantu ikvienai personai, kura pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesības kriminālprocesā saņemt informāciju par tās apcietināšanas iemesliem un jebkādu pret šo personu vērsto apsūdzības veidu un cēloni valodā, kuru šī persona saprot. Šīs tiesības tiek garantētas arī Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 5. un 6. pantā. Tomēr Konsultatīvā komiteja atkārtoti ir atzīmējusi, ka lai gan pastāv atbilstošas likumdošanas normas, šīs tiesības bieži vien netiek sistemātiski īstenotas nepietiekamu finanšu resursu un/vai kvalificētu tulkus trūkuma dēļ. Tas jo īpaši attiecas uz skaitliski mazāku minoritāšu valodām. Konsultatīvā komiteja ir neatlaidīgi mudinājusi valsts pārvaldes iestādes veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka minoritātes valodas tiesības tiek pilnībā nodrošinātas tiesu sistēmā, tostarp pirmstiesas izmeklēšanas stadijā.⁶⁸ Turklāt Konsultatīvā komiteja ir atzinīgi novērtējusi tiesību uz tulkojumu minoritātes valodā garantēšanu ne vien kriminālprocesa kontekstā, bet arī civil un administratīvā procesa kontekstā.⁶⁹

1.4. Minoritāšu valodu alfabēts

60. 10. pants nerisina alfabēta izvēles jautājumu atsevišķi no tiesībām lietot minoritātes valodu. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka alfabēts ir neatņemama valodas sastāvdaļa, un tādējādi aicina valstis neizcelt atšķirības šo divu jēdzienu starpā un neveidot atsevišķus noteikumus. Konsultatīvā komiteja tāpat atzīst, ka gadījumos, kad valodas lietošana neattiecas uz saziņu ar valsts pārvaldes iestādēm, alfabēta izvēle kā likums būtu atstājama iesaistīto indivīdu izvēles ziņā un netiktu pakļauta jebkādiem normatīviem ierobežojumiem.⁷⁰

2. MINORITĀTES VALODAS IZPAUSMES: PERSONVĀRDI, VIETVĀRDI UN TOPOGRĀFISKI APZĪMĒJUMI

2.1. Personvārdi un patronīmi

61. Tiesības lietot indivīda personvārdu minoritātes valodā un tiesības uz šī vārda oficiālu atzīšanu ir pamata lingvistiskās tiesības, kas cieši saistītas ar personas identitāti un cieņu, ko Konsultatīvā komiteja ir norādījusi vairākos savos Viedokļos par atsevišķām valstīm.⁷¹ Līgumslēdzējām valstīm ir jāpārlicinās, ka nepastāv nekādi šķēršļi vai grūtības, ar ko jāsaskaras indivīdam saistībā ar šīs personas vārda lietošanu un atzīšanu minoritātes valodā.

⁶⁶ Trešais viedoklis par Slovēniju; Otrais viedoklis par Šveici.

⁶⁷ Trešais viedoklis par Somiju; Pirmais viedoklis par Norvēģiju.

⁶⁸ Pirmais viedoklis par Čehiju.

⁶⁹ Pirmais viedoklis par Gruziju; Otrais viedoklis par Rumāniju.

⁷⁰ Otrais un Trešais viedoklis par Krievijas Federāciju.

⁷¹ Skatīt, piemēram, Otro viedokli par Lietuvu; Trešo viedokli par Somiju.

Tas nozīmē, ka attiecīgajiem civilieredņiem, piemēram, atbildīgajiem par dzimšanas apliecību izsniegšanu, ir jāzina savi pienākumi. Lai gan šīs normas ir izteiktas tādā veidā, kas ļauj Līgumslēdzējām valstīm tās piemērot atbilstoši to sevišķajiem apstākļiem un likumdošanas sistēmai, ir jāizveido un līdzīgā veidā jāievieš skaidrs likumdošanas ietvars atbilstoši starptautiskajiem standartiem.

62. Attiecībā uz gadījumiem, kad personas bijušas spiestas mainīt savus vārdus vai atteikties no tiem, Vispārējās konvencijas 11. pants nosaka, ka jābūt paredzētai iespējai pasē, identifikācijas kartē vai dzimšanas apliecībā pievienot vārdu oriģinālajā formā. Šāda reģistrācija jāveic, pamatojoties uz iesaistītās personas vai šīs personas vecāku pieprasījuma pamata.⁷² Tādēļ prasībai izgatavot dokumentālu liecību praksē nevajadzētu pārmērīgi ierobežot tiesības identifikācijas dokumentos pievienot vārdu oriģinālajā formā, tāpat arī izmaksas nedrīkst būt pārmērīgi augstas.⁷³ Valsts pārvaldes iestādes, pamatojoties uz 11. pantu, var prasīt, lai personas identifikācijas dokumentos būtu norādīta personas vārda fonētiska transkripcija oficiālajā alfabētā, ja vārds satur svešas rakstzīmes. Tomēr transkripcijai jābūt pēc iespējas precīzākai un tai nevajadzētu pilnībā būt atšķirīgai no minoritātes valodas pamata elementiem, tādiem kā alfabēts un gramatika. Turklāt Konsultatīvā komiteja sagaida, ka visos gadījumos tiks pilnībā ievērotas tiesības uz vārda minoritātes valodā oficiālu atzīšanu.⁷⁴ Jaunās tehnoloģijas atvieglo minoritāšu valodu diakritisko zīmju un alfabēta lietošanu. Tādēļ valstis tiek aicinātas izmantot visas pieejamās tehniskās iespējas, lai nodrošinātu pilnīgas un efektīvas garantijas tām tiesībām, kuras noteiktas Vispārējās konvencijas 11. pantā.⁷⁵

63. Problēmas var rasties no valodas tradīciju konflikta, piemēram, nosakot sieviešu vārda piedēkli pēc laulībām, kas var pēc tam attiekties arī uz bērnu vārdiem. Konsultatīvā komiteja apsveic tādu likumdošanu, kas nodrošina iespēju, lai uzvārdi tiktu reģistrēti bez sieviešu piedēkļiem, kurus nosaka slāvu valodas gramatikas likumi, un otrādi - likumdošanu, kas atļauj slāvu piedēkļu lietošanu valstīs, kurās parasti šādas prakses nav, saskaņā ar vārdu dzimtes deklinācijas noteikumiem.⁷⁶

2.2. Personiska rakstura informācija, kas redzama plašai sabiedrībai

64. Noteikumi, kuri pārmērīgi ierobežo minoritātes valodas lietošanu (vienu pašu vai papildus oficiālajai valodai) sludinājumos un paziņojumos, uzrakstos vai cita veida personiska rakstura informācijā nav savienojami ar Vispārējās konvencijas 11.2. pantu. Šajā saistībā Konsultatīvā komiteja atgādina, ka Vispārējās konvencijas 11. panta noteiktais izteiciens "personiska rakstura" attiecas uz visa veida minoritātes valodas izpaušmēm, kuras nav oficiālas, tostarp, piemēram, uzrakstiem, plakātiem vai sludinājumiem. Konsultatīvā komiteja tāpat apsveic pasākumus, lai paaugstinātu minoritātes valodas un vēstures raksturojumu kartēs.⁷⁷

2.3. Sabiedriskās vietās lietojamās izkārtnes

65. Vispārējās konvencijas 11.3. pants nosaka, ka jāizpilda nosacījumi, lai topogrāfiskos apzīmējumus varētu izvietot arī minoritātes valodā teritorijās, kuras "lielā skaitā apdzīvo personas, kuras pieder pie nacionālās minoritātes". Tādējādi šie nosacījumi ir stingrāki nekā 10.2. pantā ietvertie, jo teritorijai ir gan jābūt tradicionāli apdzīvotai, gan lielā skaitā. Tāpat kā 10.2. pantā - nav norādīts pēdējā minimālais procentuālais daudzums. Līgumslēdzējām

⁷² Pirmais viedoklis par Lietuvu; Pirmais viedoklis par Ukrainu.

⁷³ Pirmais viedoklis par Latviju.

⁷⁴ Pirmais viedoklis par Azerbaidžānu; Skatīt šajā kontekstā arī ANO Cilvēktiesību padomes lēmumu lietā *Raihman vs. Latvia*, kurā Komiteja uzskatīja personvārda pārveidošanu saskaņā ar Latvijas gramatikas likumiem par Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām pārkāpumu.

⁷⁵ Trešais viedoklis par Somiju; Otrais viedoklis par Poliju.

⁷⁶ Pirmais viedoklis par Čehiju; Trešais viedoklis par Vāciju.

⁷⁷ Trešais viedoklis par Vāciju.

valstīm ir jāizveido caurspīdīgas procedūras, skaidri norādot kritērijus, ko nozīmē "lielā skaitā", piemēram, nosakot sliekšni. Lai gan valstīm ir iespēja ņemt vērā savus apsvērumus, nosakot šādu sliekšni, to nevajadzētu realizēt tādā veidā, kas radītu neproporcionālus šķēršļus attiecībā uz noteiktām minoritātes valodām. Konsultatīvā komiteja, piemēram, ir atzinusi, ka prasība pēc absolūta vai relatīva vairākuma pilsētas, municipālās vai vietējās kopienās rada bažas attiecībā uz šīs normas savienojamību ar Vispārējās konvencijas 11. pantu.⁷⁸ Šo noteikumu salīdzinoši elastīgais formulējums radies no vēlmes pienācīgā veidā ņemt vērā tos specifiskos apstākļus, kādi dominē vairākās Līgumslēdzējās valstīs. Turklāt 11.3. pants ņem vērā arī, kur tas piemērojams, esošos līgumus ar citām valstīm, tomēr neuzliekot par pienākumu valstīm slēgt šādus līgumus.⁷⁹

66. Konsultatīvā komiteja vienmēr apsveic sliekšņu samazināšanu. Ņemot vērā to, ka Vispārējās konvencijas 11.3. pants attiecas uz teritorijām, kuras "tradicionāli apdzīvojušas" liels skaits personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, attiecīgās teritorijas demogrāfiskā struktūra ir jāizvērtē noteiktā laika periodā, lai nodrošinātu to, ka pēdēja laika asimilācijas tendences nedarbojas pretēji minoritātes valodas saglabāšanai.⁸⁰ Tādēļ valsts pārvaldes iestādēm ir jāinterpretē un jāpiemēro likumdošana elastīgā veidā, pārāk cieši nepaļaujoties uz noteiktā sliekšņa prasību.

67. Vispārējās konvencijas 11.3. pants nosaka to, ka apzīmējumu izvietošanai minoritātes valodā jānodrošina skaidrs un nepārprotams likumdošanas pamats. Nav pietiekoši vien pēc būtības nodrošināt šo prasību bez likumdošanas atbalsta.⁸¹ Ceļu satiksmes drošība vai citāda alfabēta izmantošana nevar tikt izmantoti kā argumenti pret ceļrāžiem divās valodās.⁸² Gluži pretēji, ceļrāži divās valodās būtu jāveicina, jo tie nodot informāciju par to, ka konkrētajā teritorijā harmoniski līdzās pastāv vairākas iedzīvotāju grupas.⁸³

---

⁷⁸ Pirmais viedoklis par Bosniju un Hercegovinu; Otrais viedoklis par Poliju.

⁷⁹ Skatīt Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību un paskaidrojošo ziņojumu, H(1995)010, 1995. gada februāris, 70. paragrāfs.

⁸⁰ Trešais viedoklis par Austriju.

⁸¹ Pirmais viedoklis par Gruziju.

⁸² Pirmais viedoklis par Dāniju.

⁸³ Trešais viedoklis par Itāliju.

VI DAĻA: VALODAS TIESĪBAS UN IZGLĪTĪBA

1. IZGLĪTĪBAS PIEEJAMĪBA

68. Vispārējās konvencijas 12. pants nosaka, ka Līgumslēdzējām valstīm ir pienākums veicināt vienlīdzīgas iespējas iegūt izglītību visos līmeņos personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm.⁸⁴ Valoda var būt par noteicošo faktoru personas iespējām izglītoties, tādēļ tā tiek uzskatīta par būtiski svarīgu elementu izglītības iegūšanas pieejamības ziņā visos līmeņos. Minoritāšu valodas izslēgšana no izglītības sistēmas, atbilstošu iespēju trūkums mācīties minoritāšu valodā un segregācija valodas dēļ vai attaisnojot to ar valodu, "speciālajās skolās" vai "speciālajās klasēs" var radīt neizdevīgu stāvokli un diskrimināciju.⁸⁵ Mācību programma šādās klasēs nereti var būt būtiski samazināta gan iespēju, gan apjoma un kvalitātes ziņā, salīdzinot ar oficiāli apstiprināto mācību programmu. Neizdevīgā situācija ir redzama pēc augstajiem lasītneprasmes rādītājiem, vājās apmeklētības, augstā atbiruma procenta, izslēgšanas no skolas, kā arī pēc ļoti nelielā pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu skaita vidusskolās un augstskolās. Lai gan Konsultatīva komiteja šajā saistībā jo īpaši bažījās par romu situāciju, iekļaujošas izglītības politikas radīšanai nepieciešama vispārēja uzmanība.

69. Valsts pārvaldes iestādēm tāpat jāņem vērā demogrāfiskie procesi, jo pie nacionālajām minoritātēm piederošās personas var pārvietoties ārpus teritorijām, kuras tās tradicionāli apdzīvojušas (skatīt iepriekš komentāru attiecībā uz 10.2. pantu). Ir jāgarantē vietējo minoritāšu valodu skolu sistēmas saglabāšana un personām, kuras dzīvo ārpus teritorijām, kuras tās tradicionāli apdzīvojušas, kur tas iespējams un kur tās pārstāvētas lielā skaitā, ir jānodrošina iespēja apgūt savas minoritātes valodu vai iegūt izglītību tajā.⁸⁶ Tā kā 14. pantā noteikto nosacījumu izpilde attiecībā uz pieprasījumu pēc izglītības minoritātes valodā un lielu to personu skaitu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, atsevišķās teritorijās var atšķirties, tiem pasākumiem, kurus veic valstis, lai nodrošinātu izglītību minoritāšu valodā, jābūt elastīgi izplānotiem, lai tos varētu labi piemērot attiecīgajai situācijai.⁸⁷ Tām minoritātes valodām, kuras lieto tikai neliela ļaužu grupa, var būt nepieciešama atvēršana, piemēram, izveidojot atsevišķas klases vai ar valodas imersijas palīdzību. Tādējādi ir jāizvērtē atšķirīgu valodu funkcijas un valodas lietotāju vajadzības, lai noteiktu "pieprasījumu" atbilstoši 14.2. panta nosacījumiem. Turklāt pieprasījumi pēc minoritātes valodas mācīšanas ir jānokārto objektīvā veidā un atteikumu gadījumā jāparedz iespēja tos juridiski apstrīdēt.⁸⁸ Valodas zināšanas minoritātes valodas lietotāju kopienā var atšķirties. Taču nav pieņemama situācija, kad audzēkņiem tiek atņemta iespēja iegūt izglītību minoritātes valodā, pamatojoties tikai uz viņu nepietiekamajām valodas zināšanām.

2. ATBILSTOŠAS IESPĒJAS PASNIEGT UN APGŪT MINORITĀŠU VALODAS VAI IEGŪT IZGLĪTĪBU MINORITĀŠU VALODĀS

2.1. Atvērta un iekļaujoša pieeja minoritāšu valodām izglītībā

70. Valsts pārvaldes iestādes tiek aicinātas pieņemt detalizētas likumā noteiktas garantijas ar mērķi aizsargāt un veicināt minoritāšu valodas oficiālajā un neformālajā izglītībā, un regulāri uzraudzīt šo likumdošanas normu īstenošanu praksē. Konsultatīvā komiteja apsveic

⁸⁴ Konsultatīvā komiteja vēltīja tās Tematisko komentāru Izglītībai Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ietvaros, skatīt 3. zemspējas piezīmi.

⁸⁵ Trešais viedoklis par Horvātiju. Skatīt arī *D.H. and Others v. the Czech Republic*, Iesniegums Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembra spriedums, <http://www.echr.coe.int/echr>.

⁸⁶ Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Vāciju; Trešo viedokli par Austriju.

⁸⁷ Skatīt arī VKKK Pirmo tematisko komentāru par Izglītību.

⁸⁸ Otrais viedoklis par Ukrainu.

pasākumus, kas paplašina 14. pantā noteiktās garantijas uz citām grupām, kā arī tādu likumdošanu, kas iekļauj papildus minoritātes valodas. Īpaša uzmanība jāvelta skaitliskā ziņā mazāku minoritāšu grupu, piemēram, pamatiedzīvotāju, valodām jo viņu valoda nereti ir īpaši apdraudēta.⁸⁹ Valstīm tāpat būtu jāapsver iespēja šīs garantijas plašāk attiecināt uz ģeogrāfiski izklīdētām minoritātēm un to valodām, tādām kā romāņu valodas.⁹⁰

71. Konsultatīvā komiteja novērtē to faktu, ka minoritāšu valodu apguve bieži tiek piedāvāta, atsaucoties uz vietējo pieprasījumu, un tādēļ aicina regulāri kontrolēt šāda veida pieprasījumus. Pilnīgi pasīva pieeja no valsts pārvaldes iestādēm tādējādi nav adekvāta reakcija; patiesībā pieprasījumus pēc izglītības minoritāšu valodā būtu jārosina ar izpratni veicinošiem pasākumiem vecāku un jauniešu vidū, kā arī esošo minoritātes valodas apguves iespēju veicināšanu. Vecākiem, kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm, ir jānodrošina iespēja pieņemt informētu izvēli par savu bērnu valodu apguvi.

72. Tiesības apgūt savas minoritātes valodu atbilstoši Vispārējās konvencijas 14.1. pantam nav saistītas tikai ar individuālās identitātes saglabāšanu, tās veido arī svarīgu pamatu individuālā lingvistiskā repertuāra attīstībai un papildus valodu iegūšanai.⁹¹ Iespēja iegūt izglītību minoritātes valodā var būt arī svarīgs faktors, lai nodrošinātu vienlīdzīgu izglītības pieejamību un veicinātu pilnīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrībā. Tomēr, vienlīdz svarīgi, kā tas norādīts 14.3. pantā, ir pienācīgi apgūt oficiālo valodu, jo pretējā gadījumā tas nopietni ierobežo personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, iespējas efektīvi piedalīties sabiedriskajā dzīvē un var kavēt augstskolas izglītības iegūšanu.⁹² Nevajadzētu pastāvēt savstarpēji izslēdzošai izvēlei starp minoritātes valodas un oficiālās valodas apguvi, un valsts pārvaldes iestādēm vajadzētu veicināt multilingvālas un duālas vidējās izglītības modeļus, kas piesaistītu bērnus gan no vairākuma iedzīvotāju, gan minoritātes puses, un rūpētos par tiem bērniem, kuri aug bilingvālās vai "jauktās" ģimenēs.⁹³ Bilingvāla un multilingvāla izglītība, kas atvērta studentiem no visām lingvistiskajām grupām, var veicināt starpkultūru saprašanu un sadarbību, papildus ievērojamiem kognitīviem ieguvumiem konkrētajam indivīdam.

73. Iespējas apgūt minoritātes valodu un mācīties minoritātes valodā atšķiras atkarībā no vietējās situācijas specifikas: bilingvālas vai multilingvālas skolas var piedāvāt minoritātes valodas apguvi paralēli mācībām oficiālajā valodā; minoritātes valodas priekšmetu var iekļaut publiskās izglītības sistēmā; vai var būt arī privātās minoritāšu valodu skolas vai "svētdienas klases", kuras organizē kopienas ar vai bez atbalsta no kaimiņu valstīm vai Līgumslēdzējām valstīm.⁹⁴ Konsultatīvā komiteja iedrošina iekļaut minoritāšu valodas publisko skolu sistēmā un obligātajā mācību programmā, tostarp skaitliskā ziņā mazāku minoritāšu valodas. Skolām vajadzētu piedāvāt arī izglītību romāņu valodā, kur tas piemērojams.⁹⁵ Šajā kontekstā īpaša uzmanība ir veltīta Vispārējai mācību programmai romāņu valodai, kuru izveidojusi Eiropas Padome.⁹⁶ Turklāt Konsultatīva komiteja apsveic arī privātās vai kopienu iniciatīvas, kuras atbalsta valsts pārvaldes iestādes.

74. Saistībā ar iespējām apgūt minoritātes valodu var nākties saskarties ar specifiskām problēmām, tostarp ar nepietiekamu minoritāšu valodu mācību stundu daudzumu vai ar mācību stundu organizēšanu ārpus normālajām skolas stundām, augstu skaitlisko sliekšni, lai izveidotu minoritātes valodas stundas, skolotāju un mācību materiālu trūkumu, vai nepietiekamu klašu skaitu saistībā ar lauku skolu slēgšanu vai apvienošanu. Tas raisa šaubas par atbilstību 14.2. panta normām pat gadījumos, kad transportu uz alternatīvajām skolām

⁸⁹ Trešais viedoklis par Krievijas Federāciju.

⁹⁰ Otrais viedoklis par Spāniju.

⁹¹ EDSO Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos, Hāgas Rekomendācijas, 1996. gads.

⁹² Skatīt, piemēram, Pirmo viedokli par Gruziju.

⁹³ Pirmais viedoklis par Serbiju un Melnkalni; Pirmais viedoklis par Norvēģiju.

⁹⁴ Skatīt arī VKKK Pirmo tematisko komentāru par izglītību.

⁹⁵ Trešais viedoklis par Ungāriju; Trešais viedoklis par Kipru; Trešais viedoklis par Horvātiju; Otrais viedoklis par Poliju.

⁹⁶ *Vispārējā mācību programma romāņu valodai*. Valodas politikas nodaļa, Eiropas Padome, Strasbūra, 2008, sagatavots sadarbībā ar Eiropas Romu un klejotāju forumu.

nodrošina un finansē valsts pārvaldes iestādes.⁹⁷ Jo sevišķi svarīgi ir konsultēties ar minoritāšu pārstāvjiem par visām izmaiņām, kas saistītas ar izglītības reformām vai decentralizāciju, jo nereti tās tiešā un negatīvā veidā ietekmē iespēju pasniegt minoritāšu valodu. Skolu apvienošanas gadījumā var veltīt pūles, piemēram, lai saglabātu dažādu valodu priekšmetus vienā skolā vai izveidotu bilingvālas vai multilingvālas mācīšanas metodoloģijas, lai samazinātu negatīvo iespaidu uz minoritāšu kopienām.

75. Lai attīstītu minoritātes valodas zināšanas kā priekšrocību šīs valodas lietotājiem neatkarīgi no tā, vai viņi pieder pie nacionālajām minoritātēm vai nē, jānodrošina nepārtraukta pieeja izglītībai minoritātes valodā vai minoritātes valodas apgūšanai visos izglītības līmeņos, sākot no pirmsskolas līdz augstākajai un pieaugušo izglītībai. Īpaši trūkumi minoritātes valodas izglītības piedāvājumā bieži tiek novēroti gan pirmsskolas, gan vidusskolas līmenī. Stimulu trūkums vai nepietiekamas iespējas pirmsskolas, vidusskolas vai augstskolas līmenī var ievērojami samazināt minoritātes valodas izglītības pievilcību primārajā līmenī. Specifisks šķērslis ir augstskolas beigšanas vai universitātes iestāšanās eksāmens, kurš tiek piedāvāts tikai oficiālajā valodā, jo tas var samazināt personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, iespēju iegūt pieeju augstākajai izglītībai un tādējādi negatīvi ietekmēt šo personu turpmākās karjeras iespējas. Universitātes iestāšanās eksāmeni parasti nav veidoti multilingvālos nolūkos un nav piemēroti minoritāšu valodu lietotāju vajadzībām un zināšanām, tie var nevēlami ietekmēt minoritāšu valodu akadēmisku apguvi augstākajā kompetences līmenī. Tas, savukārt, samazina minoritātes valodas pieņemšanu un funkcionalitāti sabiedriskajā dzīvē. Pretēji tam Konsultatīvā komiteja atkārtoti apsveikusi normas, kas nodrošina pieeju universitātes izglītībai minoritāšu valodās, kā svarīgu ieguldījumu minoritātes valodas attīstībā un prestiža celšanā valsts līmenī.⁹⁸

2.2. Pasākumi ar nolūku sekmēt izglītības tiesību pilnīgu īstenošanu

76. Lai nodrošinātu minoritāšu valodas apguves un izglītības minoritāšu valodā kvalitāti, ir jāizveido atbilstoša skolu mācību programma un standarti, un jāpielāgo mācību metodoloģija, kā arī materiāli. Tomēr, sevišķi svarīgs aspekts minoritāšu valodas izglītības kvalitātes nodrošināšanā ir skolotāju apmācība. Ir būtiski svarīgi, lai skolotāji, kuri strādā minoritātes valodā, ir pietiekoši apmācīti un apmācība tiek veikta atbilstošā kvalitātē, skolotāji tiek sagatavoti visiem izglītības līmeņiem, tostarp sākumskolas un bērnudārza līmeņiem. Daudzās situācijās šiem skolotājiem ir jāstrādā bilingvālā vai trilingvālā kontekstā. Paturot prātā grūtības, ar kurām jāskaras, lai atlasītu un apmācītu minoritāšu valodu skolotājus, kuri spēj strādāt šādā vidē, Konsultatīvā komiteja apsveic un mudina veidot modernas un interaktīvas metodoloģijas, kuras ir piemērotas multilingvālas apmācības videi.

77. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka mācību grāmatu pieejamība minoritāšu valodās ir priekšnosacījums, lai modinātu studentu un vecāku interesi par izglītību minoritātes valodā un neaizstājama sastāvdaļa, lai nodrošinātu kvalitatīvu izglītību. Apzinoties šādu materiālu izgatavošanas augstās izmaksas un ierobežotās realizācijas iespējas, Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šādiem materiāliem ir jābūt bez maksas vai vismaz ne dārgākiem par materiāliem vairākuma valodā. Mācību materiālu trūkums biežāk novērots jo sevišķi vidusskolas izglītības līmenī. Prioritāte piešķirama materiāliem, kuri tiek izgatavoti attiecīgajā valstī, jo ir svarīgi, ka to saturs un valodas lietošana ir pielāgota attiecīgās minoritātes grupas raksturīgajām vajadzībām, tostarp specifiskā minoritātes valodas terminoloģija tehniskiem priekšmetiem. Materiāli, kuri izgatavoti kaimiņu valstīs, arī var tikt apstiprināti un izmantoti, kur tas lietderīgi.⁹⁹ Šāda veida sadarbība skaidri tiek veicināta Vispārējās konvencijas 17. pantā.

⁹⁷ Trešais viedoklis par Vāciju.

⁹⁸ Skatīt, piemēram, Trešo viedokli par Rumāniju.

⁹⁹ Trešais viedoklis par Kipru; Trešais viedoklis par Horvātiju.

Tomēr, uzmanība ir jāpievērš riskiem, kurus tas var ietvert, attiecībā uz paralēlu izglītības sistēmu rašanos, kas var apdraudēt sabiedrības saliedētību.¹⁰⁰

78. Turklāt, tiek veicināti tādi pasākumi, kā vietu rezervēšana universitātēs vai ierobežojošu kvotu atcelšana, lai minoritāšu valodu studijas vai izglītība minoritāšu valodās kļūtu pievilcīgāka studentu vidū.¹⁰¹ Pētījumiem par minoritāšu valodām un lingvistiskajām praksēm ir īpaša loma attiecībā uz kvalitatīvas apmācības, kā arī mācību metožu un materiālu izveidi. Vienlīdz svarīgi tas ir arī terminoloģijas, kā arī mutiskās un rakstiskās tulkošanas pilnveidošanas ziņā. Šajā jomā valsts pārvaldes iestādes tiek aicinātas pievērst īpašu uzmanību skaitliskā ziņā mazāku vai izkliepus dzīvojošu minoritāšu valodām, kuras atrodas kodifikācijas procesā.¹⁰² Šajā kontekstā uzmanība jāpievērš tam faktam, ka kodifikācijas process "neiesaldē" valodu un ka valodas lietotāja viedoklim jā saglabā centrālā loma, lai izprastu valodu.

2.3. Kompromiss vairākuma un minoritātes valodu starpā izglītībā

79. Vispārējās konvencijas 12. pants aicina veikt noteiktus pasākumus, lai veicinātu zināšanas par minoritāšu un vairākuma valodām. Valoda ieņem būtisku lomu integrācijas, savstarpējas cieņas un sabiedrības solidaritātes sekmēšanā. Tas ietver sevī ne vien valodas apguves iespējas nodrošināšanu nacionālo minoritāšu kopienu locekļiem, bet arī izglītību par minoritāšu valodām un izglītību minoritāšu valodās vairākuma valodas lietotāju un sabiedrības kopējam labumam. Iespēja vairākuma valodas lietotājiem apgūt minoritāšu valodas un it īpaši iespējas ikvienam iegūt bilingvālu vai multilingvālu izglītību var vairost starpkultūru sapratni un sadarbību.¹⁰³ Mūžizglītības izpratnē tas attiecas arī uz pieaugušo izglītību. Ja valstis ir ieviesušas oficiālo valodu veicinošus pasākumus, ir jo īpaši svarīgi, lai tie tiktu saskaņoti ar minoritāšu valodu aizsardzības un attīstības pasākumiem, jo pretējā gadījumā šāda prakse var veicināt drīzāk asimilāciju, nevis integrāciju.

80. No otras puses oficiālās valodas zināšanu trūkums var ierobežot vienlīdzīgas līdzdalības sabiedrībā iespējas, kā arī augstākās izglītības pieejamību un nodarbinātības izredzes. Tā rezultātā vecāki var izvēlēties pieteikt savus bērnus vairākuma skolās, jo tās piedāvā šķietami labākas iespējas integrēties sabiedrībā un iegūt ienesīgu darbu. Tādēļ minoritātes valodas skolām jānodrošina audzēkņu oficiālās valodas zināšanu atbilstoša pilnveidošana. Tomēr šajā saistībā jāparūpējas, lai pēkšņas oficiālās valodas mācību stundu skaita palielināšanas rezultātā netiktu pazemināti vispārējās izglītības standarti. Šāds risks pastāv, ja minoritātes valodas skolotājus aicina pasniegt oficiālo valodu, nenodrošinot atbilstošu atbalstu un sagatavošanu.¹⁰⁴ Izglītības reformas, kuru mērķis ir pastiprinātas oficiālās valodas apguves minoritāšu valodas skolās veicināšana, ir jāievieš pakāpeniski un elastīgi, lai radītu apstākļus to pielāgošanai to skolotāju un audzēkņu vajadzībām, uz kuriem šīs reformas attiecas. Šajā kontekstā svarīgi ir reformu procesa gaitā regulāri uzraudzīt izglītības kvalitāti. To vajadzētu darīt ciešās konsultācijās ar skolu padomes, skolotāju un vecāku organizāciju pārstāvjiem.

81. Konsultatīvā komiteja iedrošina bilingvālas un multilingvālas izglītības modeļu izveidi obligātās skolu mācību programmas ietvaros.¹⁰⁵ Ideālā variantā, ja situācija to atļauj, varētu īstenot duāla veida pieeju, kurā minoritāšu un vairākuma valodas būtu pārstāvētas vienādā proporcijā. Specifiskās situācijās varētu būt lietderīgi veicināt vienu vai otru valodu, lai līdzsvarotu atšķirības valodas prestiža ziņā, lai nodrošinātu skaitliski mazāku minoritāšu valodu lietotāju tiesības un apmierinātu vecāku un viņu bērnu leģitīmās vajadzības, kuras

¹⁰⁰ Otrais viedoklis par Bosniju un Hercegovinu.

¹⁰¹ Trešais viedoklis par Vāciju.

¹⁰² Trešais viedoklis par Norvēģiju.

¹⁰³ Skatīt arī VKKK Pirmo tematisko komentāru par Izglītību.

¹⁰⁴ Trešais viedoklis par Igauniju.

¹⁰⁵ Trešais viedoklis par Ungāriju; Pirmais viedoklis par Zviedriju; Otrais viedoklis par Šveici.

aizsargā Vispārējā konvencija. Duāla veida pieejas mērķi var sasniegt, mainot valodas atbilstoši nedēļas dienām vai priekšmetiem, vai piemērojot viena-skolotāja-vienas-valodas modeli. Ja valodas tiek noteiktas pēc priekšmeta, minoritāšu valodas stundas nevajadzētu aprobežot tikai ar kultūras vai vēstures priekšmetiem. Konsultatīvā komiteja iesaka valsts varas iestādēm, cieši konsultējoties ar pie nacionālajām minoritātēm piederošām personām, izstrādāt vispusīgu ilgtermiņa stratēģiju, lai veicinātu daudzējādu valodas pilnveidošanu izglītības politikā.¹⁰⁶

2.4. Lingvistiskās daudzveidības un starpkultūru izglītības veicināšana

82. Izglītībai skolās būtu jāpiedāvā sabiedrības lingvistiskās un kultūras daudzveidības godīgs atspoguļojums un tādējādi jāveicina tādas vērtības, kā iejūtība, starpkultūras dialogs un savstarpējā cieņa. Turklāt, papildus minoritāšu valodas apgūšanai obligātajai mācību programmai būtu jāiekļauj arī informācija par Līgumslēdzējas valsts vēsturi un minoritāšu ieguldījumu tās kultūras mantojumā un sabiedrībā. Šāda izglītošana nebūtu ierobežojama tikai ar teritorijām, kuras tradicionāli apdzīvojušas nacionālās minoritātes, lai izpratne un cieņa pret sabiedrības lingvistisko daudzveidību tiktu veicināta visā valstī, sākot jau no agrīna vecuma. Šajā kontekstā Konsultatīvā komiteja apsveic karšu izmantošanu vēstures un ģeogrāfijas priekšmetos, kurās norādītas nacionālajām minoritātēm vēsturiski nozīmīgas teritorijas un vietējie vārdi atzīmēti minoritāšu valodās. Turklāt tā ir pasvītrojusi daudzējādu perspektīvu ieviešanas nozīmi vēstures mācīšanā.¹⁰⁷

83. Sabiedrības saliedētības aspektā Konsultatīvā komiteja pozitīvi raugās uz iniciatīvām ar mērķi piesaistīt bērnus no citām kopienām pieteikties skolās ar minoritāšu valodu apmācības veidu, tāpat kā uz pasākumiem, kuri sekmē starpkultūru un pārrobežu kontaktus un veicina valodu apgūšanu ar daļējas vai pilnīgas imersijas programmām. Veidojot šādas starpkultūru pieejas, ir svarīgi panākt, lai ne vien izglītības sistēmas struktūra (piemēram, ar nodarbību daudzveidošanas, skolu un skolu administrācijas valžu starpniecību), bet arī izglītības saturs pats par sevi veicinātu tādas vērtības, kā savstarpējā cieņa un starpetniskā saprašanās, vienlaicīgi ņemot vērā citus identitātes elementus, tādus ka reliģija, ģeogrāfiskā atrašanās vieta vai dzimums.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Skatīt arī VKKK Pirmo tematisko komentāru par Izglītību.

¹⁰⁷ Trešais viedoklis par Igauniju.

¹⁰⁸ Skatīt arī VKKK Pirmo tematisko komentāru par Izglītību.

VII DAĻA VALODAS TIESĪBAS UN LĪDZDALĪBA

84. 15. pantā noteiktās tiesības personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, efektīvi piedalīties sabiedriskajā dzīvē ir uzskatāmas par Vispārējās konvencijas būtiskāko noteikumu, kuram Konsultatīvā komiteja ir veltījusi tās otro tematisko komentāru.¹⁰⁹ Efektīva līdzdalība ir priekšnoteikums, lai pilnā apmērā baudītu citas ar Vispārējo konvenciju aizsargātās tiesības, sekmētu starpkultūru dialogu un veicinātu sabiedrības saliedētību. Visi šie līdzdalības aspekti tomēr var izrādīties problemātiski personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, valodas barjeras dēļ. Tādēļ šī nodaļa par valodas tiesībām un līdzdalību pieskaras tiem apsvērumiem, kas ir svarīgi arī citās šī tematiskā komentāra nodaļās, tādiem kā līdztiesības un nediskriminācijas jautājumiem, minoritāšu valodas lietošanai sabiedrībā, ka arī izglītībai minoritāšu valodās un minoritāšu valodas mācīšanai.

85. Valodas jautājumus un valodas lietošanu regulējoša likumdošana bieži ir būtiski nozīmīga minoritāšu kopienām un var radīt saspīlējumu sabiedrībā. Tādēļ ir jāvienojas par diviem vienlīdz svarīgiem mērķiem: garantijas un cieņa pret minoritāšu valodu lietošanu no vienas puses, un sabiedrības saliedētība no otras puses. Pēdējais no šiem jēdzieniem nereti ietver norādes uz vienu galveno oficiālo valodu. Konsultatīvā komiteja ir atkārtoti uzsvērusi vairākos tās viedokļos par atsevišķām valstīm oficiālās valodas veicināšanas mērķa leģitimitāti, jo tas ieņem ļoti svarīgu lomu sabiedrības saliedētības veicināšanā un sekmē pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu efektīvu līdzdalību sabiedriskajā dzīvē. Oficiālās valodas zināšanas palīdz identificēt iedzīvotājus un aktīvus valsts pilsoņus un tādēļ ir neaizstājamas pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām, lai efektīvi piedalītos sabiedriskajā dzīvē. No otras puses un kā iepriekš minēts - oficiālās valodas zināšanas un pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu noteikto lingvistisko tiesību īstenošana viena otru neizslēdz. Visi plāni un pasākumi ar nolūku nostiprināt oficiālo valodu ir jāapspriež laicīgi un konsultāciju procesā ar sabiedrību. Jānodrošina nacionālo minoritāšu pārstāvju aktīva līdzdalība, lai garantētu to, ka minoritāšu valodas tiesības tiek efektīvi aizsargātas.

1. VALODAS TIESĪBAS UN EFEKTĪVA LĪDZDALĪBA KULTŪRAS, SOCIĀLAJĀ UN EKONOMISKAJĀ DZĪVĒ

86. Personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, nereti saskaras ar būtiskākām problēmām nekā pārējie darba tirgus, izglītības, dzīvokļu apgādes, veselības aprūpes un citu sociālo pakalpojumu pieejamības ziņā. Šīs grūtības, cita starpā, nereti rodas valodas barjeras dēļ, kas saistīta ar oficiālās valodas nepietiekamām zināšanām.¹¹⁰ Situācija var būt vēl sliktāka tām pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām, kuras, zemas kvalitātes minoritāšu valodas apguves iespēju dēļ, pabeidz skolu tikai ar ierobežotām minoritātes valodas zināšanām un bez oficiālās valodas zināšanām. Vairumā gadījumu augstas kvalitātes mācīšanas metodes un labas oficiālās valodas zināšanas ir priekšnoteikums efektīvai līdzdalībai kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē. Oficiālās valodas apgūšana personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, tādējādi būtu jāatvieglo visām vecuma grupām, tostarp tiem, kuri jau ir nodarbināti publiskajā vai privātajā sektorā. Jo īpaši valstīs, kurās ieviestas jaunas oficiālās valodas, valsts pārvaldes iestādēm jāieinteresē pie nacionālajām minoritātēm piederošās personas mācīties jauno oficiālo valodu, piemēram, piedāvājot karjeras iespējas personām, kuras runā gan oficiālajā, gan minoritātes valodā.

87. Pārmērīgas prasības attiecībā uz oficiālās valodas zināšanu līmeni, lai iegūtu noteiktu amatu vai atsevišķas preces un pakalpojumus, var nepamatoti ierobežot nodarbinātības

¹⁰⁹ VKKK Otrais tematiskais komentārs par personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, efektīvu līdzdalību kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē, kā arī sabiedriskajā dzīvē, skatīt 4. zemsvītras piezīmi.

¹¹⁰ Skatīt, piemēram, Pirmo viedokli par Gruziju.

pieejamību un pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu sociālo aizsardzību.¹¹¹ Tādēļ Līgumslēdzējām valstīm jāveic efektīvi pasākumi, lai atceltu jebkādas pārmērīgus ierobežojumus, kas traucē darba tirgus pieejamību. Attiecībā uz amatiem, kur oficiālās valodas labas zināšanas ir leģitīma prasība, valodas zināšanu prasībām katrā atsevišķā gadījumā jābūt proporcionālām sabiedrības interešu aizsardzībai un tās nedrīkst iet tālāk par to, kas ir absolūti nepieciešams, lai šo mērķi nodrošinātu. Turklāt, pirms valodas prasību ieviešanas ir jānodrošina valodas mācību kursi un, kur tas nepieciešams, arī mērķtiecīgs atbalsts, lai veicinātu oficiālās valodas apguvi un novērstu diskrimināciju vai nepietiekamu personāla vai pretendentu, kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm, līdzdalību.¹¹²

88. Nepamatotas prasības attiecībā uz valodu un dzīvesvietu nedrīkst traucēt sociālo pabalstu un atsevišķu sabiedrisko pakalpojumu un labiekārtojumu pieejamībai.¹¹³ Informācijai un konsultācijām par sabiedriskajiem pakalpojumiem un labklājības institūcijām ir jābūt viegli pieejamai un iegūstamai, kur tas piemērots, arī minoritāšu valodās.¹¹⁴ Veselības iestādēs un veco ļaužu aprūpes centros nodarbinātajam medicīniskajam un administratīvajam personālam tajās teritorijās, kuras lielā skaitā apdzīvo personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, būtu jāspēj nodrošināt pakalpojumus minoritātes valodās un tāpat jāsaņem atbilstoša apmācība par nacionālo minoritāšu kultūras un lingvistisko pieredzi, lai viņi varētu atbilstoši reaģēt uz šo personu specifiskajām vajadzībām. Šajā kontekstā Konsultatīvā komiteja ir novērojusi, ka vietējām varas iestādēm vajadzētu aktīvi pieņemt darbā atbilstoši kvalificētu personālu ar nepieciešamajām lingvistiskajām zināšanām.¹¹⁵ Turklāt, veselības mediatoru vai palīgu, kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm (vai vismaz minoritātes valodā runājošu tulku), pieņemšana darbā var veicināt saziņas uzlabošanu.¹¹⁶

89. Bez tam Līgumslēdzējām valstīm ir jāveicina personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm un/vai runā minoritātes valodā, pieņemšana darbā, stimulēšana un paturēšana valsts pārvaldes un sabiedrisko pakalpojumu iestādēs gan nacionālajā, gan vietējā līmenī. Ir būtiski svarīgi nodrošināt personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm un/vai runā minoritātes valodā, efektīvu līdzdalību valsts pārvaldē, tostarp policijā un tiesu sistēmā, lai īstenotu tiesības lietot minoritātes valodu saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm. Piedevām, minoritāšu valodas pietiekama klātbūtne sabiedriskajā un oficiālajā dzīvē palīdz nodrošināt to, ka minoritātes valodas iegūst vai saglabā pietiekamu prestižu, lai kļūtu par pievilcīgu izglītošanās mērķi jauniešu vidū, kas nāk gan no nacionālo minoritāšu, gan vairākuma sabiedrības. Šajā saistībā minoritāšu valodu zināšanas vienmēr būtu uzskatāmas par priekšrocību un, tradicionāli apdzīvotajās teritorijās, pat par nepieciešamu prasību darba pieņemšanas procedūrā civildienestā.

2. VALODAS TIESĪBAS UN EFEKTĪVA LĪDZDALĪBA SABIEDRISKAJĀ DZĪVĒ

90. Konsultatīvā komiteja atzīst, ka federālā struktūra, decentralizācija un autonomijas dažādās sistēmas var būt izdevīgas pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām.¹¹⁷ Kultūras autonomijas pasākumu mērķis var būt, piemēram, nodot nacionālo minoritāšu organizācijām nozīmīgu atbildību par minoritāšu kultūras, valodas vai izglītības jomām. Kur šāda kārtība pastāv, konstitucionālajās un likumdošanas normās skaidri jādefinē autonomas sistēmas raksturs un kompetence. Likumdošanā jānosaka iesaistīto valsts institūciju savstarpējās attiecības.¹¹⁸ Aizbaidināšanos ar atbildības sadalīšanu dažādu valsts pārvaldes līmeņu starpā nevar uzskatīt par attaisnojumu, lai neievieš pasākumus, kuru mērķis ir pie

¹¹¹ Skatīt, piemēram, Pirmo viedokli par Azerbaidžānu.

¹¹² Skatīt VKKK Otro tematisko komentāru par efektīvu līdzdalību.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid. Trešais viedoklis par Dāniju.

¹¹⁵ Trešais viedoklis par Igauniju; Trešais viedoklis par Zviedriju.

¹¹⁶ Skatīt VKKK Otro tematisko komentāru par efektīvu līdzdalību.

¹¹⁷ Skatīt arī EDSO Augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumus Lundas rekomendācijas, 1999. gads.

¹¹⁸ Skatīt VKKK Otro tematisko komentāru par efektīvu līdzdalību.

nacionālajām minoritātēm piederošo personu apstākļu veicināšana, lai nodrošinātu iespēju attīstīt viņu kultūru un valodu, jo centrālā valdība saglabā pilnu atbildību par starptautisko saistību ievērošanu šajā jomā, tostarp Vispārējā konvencijā ietverto normu ievērošanu.¹¹⁹

91. Apsverot reformas, kuru mērķis ir administratīvo robežu pārveidošana, valsts pārvaldes iestādēm jākonsultējas ar personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, lai tās var pārdomāt šādu reformu iespējamo ietekmi uz to lingvistisko tiesību īstenošanu. Jebkurā gadījumā nevajadzētu veikt tādus pasākumus, kuru mērķis ir samazināt iedzīvotāju proporciju teritorijās, kuras apdzīvo pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas, vai ierobežot tiesības, kas paredzētas Vispārējā konvencijā. Atsevišķās valstīs Konsultatīvā komiteja ir vērtējusi tādu personu situāciju, kuras pieder pie vairākuma un dzīvo tās valsts teritorijā, kur tās veido minoritāti. Šo tā dēvēto "vairākums mazākumā" situāciju lingvistiskajām tiesībām, pēc Konsultatīvās komitejas viedokļa, nepieciešama līdzīga aizsardzība kā to personu tiesībām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm.¹²⁰ Tā atklāja, piemēram, ka šādās situācijās minimālajam audzēkņu skaitam klasē jāpiemēro samazināts sliksnis, tāpat kā minoritāšu valodu skolās, lai efektīvi varētu nodrošināt apmācību "faktiskajā" minoritātes valodā.¹²¹

92. Līgumslēdzējām valstīm ir jānodrošina, lai tām politiskajām partijām, kuras pārstāv vai ietver pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas, tiek nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas, cīnoties vēlēšanu kampaņās. Tas var nozīmēt vēlēšanu reklāmu izvietojumu minoritāšu valodās. Valsts pārvaldes iestādēm tāpat jāpārdomā iespēju nodrošināšana lietot minoritātes valodu sabiedriskajā televīzijā un radio programmās, kas paredzētas vēlēšanu kampaņām, kā arī uz vēlēšanu biļeteniem un citiem vēlēšanu materiāliem teritorijās, kurās tradicionāli vai lielā skaitā dzīvo pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas. Uz parlamenta un pašvaldību vēlēšanu kandidātiem attiecināmās valodas zināšanu prasības var radīt problēmas ar atbilstību Vispārējās konvencijas 15. panta prasībām, jo tās negatīvi ietekmē pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu līdzdalību sabiedriskajā dzīvē.¹²² Jo sevišķi vietēji ievēlētās institūcijās iespēja lietot minoritāšu valodas var ļaut pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām efektīvāk piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā. Konsultatīvā komiteja pozitīvi novērtējusi centienus atļaut lietot minoritātes valodas iekšēji valsts pārvaldē tajās teritorijās, kurās tradicionāli vai ievērojamā skaitā dzīvo pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas.¹²³

93. Tiesības lietot minoritātes valodu brīvi, mutveidā un rakstveidā, privātā saskarsmē un sabiedrībā, tostarp saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm, arī ir nozīmīgs faktors, kas veicina pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu līdzdalību sabiedriskajā dzīvē, jo īpaši teritorijās, kurās tradicionāli vai ievērojamā skaitā dzīvo pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas. Iespēja lietot minoritātes valodu saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm bieži var sekmēt efektīvāku domu apmaiņu par jautājumiem, kas tiešā veidā skar nacionālās minoritātes, kamēr tikai oficiālās valodas lietošana var nopietni kavēt efektīvas konsultācijas un līdzdalību. Tādēļ ir svarīgi nodrošināt, lai minoritāšu kopienas tiktu nodrošinātas ar nepieciešamajiem mutiskās vai rakstiskās tulkošanas pakalpojumiem gadījumos, kad, piemēram, tiek apspriesti attiecīgās likumdošanas projekti, lai tādējādi nodrošinātu to, ka viņiem ir konstruktīvas iespējas atspoguļot savas intereses. Turklāt, jāparedz garantijas, lai konsultāciju mehānismi personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm - tādi kā Konsultatīvās padomes - atbilstoši apstrādātu minoritāšu pārstāvju priekšlikumus un efektīvi ņemtu tos vērā lēmumu pieņemšanas procesā.

¹¹⁹ Trešais viedoklis par Itāliju.

¹²⁰ Līdzīga pieeja jāizmanto arī attiecībā uz tā sauktajām "minoritāte minoritātē" situācijām.

¹²¹ Trešais viedoklis par Somiju; Trešais viedoklis par Igauniju; Trešais viedoklis par Rumāniju.

¹²² Pirmais viedoklis par Gruziju.

¹²³ Trešais viedoklis par Igauniju; Otrais viedoklis par Ukrainu.

VIII DAĻA SECINĀJUMI

94. Ratificējot Vispārējo konvenciju, Līgumslēdzējas valstis ir piekritušas "veicināt tādu apstākļu radīšanu personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, kuri saglabātu un attīstītu to kultūru un sargātu to identitātes būtiskos elementus", tostarp valodu. Šis komentārs izvērtē, kā Konsultatīvā komiteja interpretē ar valodu saistītās Vispārējās konvencijas normas, ar nolūku nodrošināt ilglaicīgus ieteikumus, lai uzlabotu Vispārējās konvencijas principu īstenošanu. Tas ir paredzēts valsts pārvaldes iestādēm, lēmumu pieņēmējiem, minoritāšu pārstāvjiem, valsts amatpersonām, nevalstiskajām organizācijām, augstskolu pasniedzējiem un citām ieinteresētām pusēm. Tas piedāvā padomus un praktiskus ieteikumus, lai pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu valodas tiesības regulējošas likumdošanas un politikas izstrādāšanas procesā palīdzētu izveidot saliedētu sabiedrību.

95. Minoritātes tiesībām, kā tas noteikts Vispārējā konvencijā un tālāk izvērst ar uzraudzības pasākumiem, nepieciešama iekļaujoša valodas politika. Tas nozīmē, ka ikvienam ir tiesības paust atšķirīgo, un šis atšķirīgais ir jāatzīst. Tomēr šādi atzīšanai nav jāveido negrozāmu identitāšu radīšana. Ņemot vērā to, ka valoda ir cieši saistīta ar ideoloģiju un hierarhiskām attiecībām, pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu kategorizēšana var izraisīt vienlīdzīga statusa neatzīšanu sociālajā saskarsmē. Atšķirīgā atzīšanai jābūt balstītai uz pilnīgu un efektīvu vienlīdzību visu sabiedrības locekļu starpā, neatkarīgi no viņu identitātes un valodas piederības. Šādas vienlīdzības sekmēšanai nepieciešama tādu pasākumu pieņemšana, kas padara iespējamu vienlīdzīgu pieeju resursiem un tiesībām, par spīti atšķirībām, un rada labvēlīgus apstākļus sociālai saskarsmei pāri visām atšķirībām.

96. Vispārējās konvencijas - kā individuālo tiesību instrumenta - centrā ir individuāli valodas lietotāji un viņu tiesības un brīvības, savstarpēji iedarbojoties sociālajā kontekstā. Tādējādi Vispārējās konvencijas ieviešanas stratēģijai ir jāreķinās ar to, ka valodas piederība ir balstīta uz brīvu paš-identifikāciju, un tā nav ne statiska, ne izslēdzoša. Turklāt, lai gan atsevišķi noteikumi ir paredzēti indivīdu grupām, kā piemēram, noteikumi ar nolūku veicināt efektīvu līdztiesību, visaptverošam veicināšanas darbības plānam, kā pilnībā izstrādāt valodas tiesības, ir jāvēršas pie sabiedrības kopumā.

97. Papildus vispārējiem principiem, kas attiecas uz pilnīgu un efektīvu līdztiesību un iecietības un savstarpējās cieņas veicināšanu starpterniskajās attiecībās, Vispārējā konvencija piedāvā speciālu noteikumu kopumu par nozarēm, kuras ir būtiski svarīgas pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu valodas tiesību līdzsvarotai pilnveidošanai no vienas puses, un daudzpusīgas sabiedrības attīstībai no otras puses. Tie attiecas uz plašsaziņas līdzekļiem (gan publiskajiem un privātajiem, gan tradicionālajiem un elektroniskajiem), valodas lietošanu sabiedrībā un privāti, izglītību un efektīvu līdzdalību. Tādēļ šis Komentārs jo sevišķi aplūko šīs jomas.

98. Lai veicinātu kopējo mērķi sekmēt sabiedrības saliedētību, nodrošinot pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām tām pienākošās tiesības un brīvības, ir jāpiemeklē risinājumi, kas atbilst konkrētajai nacionālās minoritātes situācijai attiecīgās Līgumslēdzējas valsts īpašajā kontekstā. Ņemot vērā nepārtraukto attīstību, Līgumslēdzēju valstu noteiktie pasākumi, lai risinātu kādus apstākļus, nākotnē iespējams neatbildīs Vispārējās konvencijas standartiem. Tādēļ politikai, likumdošanai un tās īstenošanas mehānismiem, kas tiešā vai netiešā veidā attiecas uz personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, valodas tiesībām, ir jānodrošina nepārtraukta uzraudzība, izvērtēšana un jāveic nepieciešamie grozījumi ciešā sadarbībā ar iesaistītajām grupām. Atbilstoši arī Konsultatīvā komiteja, sekojošos uzraudzības ciklos, atkārtoti izvērtēs pasākumus, kas ietekmē valodas tiesības, un pilnveidos iegūtos datus. Kā jau minēts ievadā, Komentārs ir uztverams kā dzīvs dokuments, kura interpretācija veidosies līdztekus Vispārējās konvencijas uzraudzības procesa attīstībai. ***